

VEREENIGING

TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.

1870-1871.

Verslag der bijeenkomst van den 27sten Januari 1871.

De Voorzitter afwezig zijnde, neemt de Onder-voorzitter het presidium waar.

Hij deelt de vergadering mede, dat het Bestuur, wegens het niet aanwezig zijn van een spreker voor deze vergadering, op grond van het Reglement het der vergadering bekende punt heeft gesteld, zullende de discussie door den Secretaris worden ingeleid.

Hij geeft daarop het woord aan den Secretaris.

Ik geloof, Mijne Heeren, dat ik niet te veel zeg, als ik beweer, dat onze gevaarlijkste nabuur uit een militair oogpunt — de politiek laat ik buiten beschouwing — is Pruissen, of wel het door Pruissen beheerschte Duitschland. Sommen wij dus op, wat noodzakelijk wordt vereischt van ons krijgswezen voor eenen oorlog met dien nabuur, dan spreekt het van zelf, dat wij ook tegen aanvallen van andere mogendheden zijn gedekt.

Ik vrees geen tegenspraak, als ik beweer, dat het gevaarlijkste oogenblik voor ons bij eenen oorlog met Pruissen is — ik vermeen dat velen dit met mij eens zijn — het *begin* van den oorlog.

Op onze grenzen — door de spoorwegverbinding toch liggen als het ware alle sterkten in den Rijnstreek aan onze grenzen — heeft Pruisen tal van versterkte plaatsen, bezet door sterke garnizoenen, uit alle wapens samengesteld. Bovendien laat de organisatie van het Pruissische leger toe, dat in de provinciën op onze grenzen geheele korpsen in één, hoogstens twee dagen bijeen worden gebracht. Pruisen is dus volkomen in de gelegenheid, op het oogenblik van de oorlogsverklaring, troepenafdeelingen, samengesteld uit alle wapens, naar onze grenzen in beweging te stellen en in weinige uren derwaarts over te brengen. Hoe verder hij daarmede ongestoord kan voortrukken, des te verder kan hij voor de narukkende versterking gebruik maken van de versnelde middelen van vervoer. Kan hij met die voorhoede één of meer punten van den IJssel vermeesteren, dan zal het reeds zéér moeilijk en gevaarlijk zijn, onze troepen buiten de Utrechtsche-linie te verzamelen, en allerwaarschijnlijkst niet mogelijk hem weder te verdrijven, daar hij grootere troepen-massa's even snel, zoo niet sneller, naar die punten kan aanvoeren dan wij. Het is dus zaak, hem te noodzaken *buiten* de grenzen eene zekere macht te verzamelen alvorens voorwaarts te rukken, hem te beletten van de versnelde middelen van vervoer *binnen* onze grenzen gebruik te maken, zoolang hij nog niet met overmacht de grenzen is overgetrokken; met andere woorden: wij moeten hem noodzaken buiten de grenzen zich te concentreeren, waardoor hij tijd verliest en wij tijd winnen. Daartoe zal het natuurlijk noodig zijn, dat wij reeds den eersten dag eenige troepen aan de grenzen hebben, zoowel om hem te beletten bij kleine afdeelingen voorwaarts te rukken, als om hem door het onbruikbaar maken van wegen, door het opbreken van bruggen, enz. het voortrukken te bemoeielijken; terwijl verder die troepen in zeer korten tijd moeten worden versterkt. Wij moeten dus ons leger zéér snel kunnen mobiliseeren, zéér spoedig kunnen verplaatsen. Ik geloof derhalve dat het niet te veel is gezegd, dat dit voor ons eene *levensquaestie* is.

De vraag is nu, is dat snel samentrekken van ons leger thaus mogelijk?

De gebeurtenissen in het voorgaande jaar hebben daarop het antwoord gegeven. Zij hebben ons doen zien, dat er nog zooveel voorbereidende maatregelen moeten genomen worden dat, naar

het mij voorkomt, het niet mogelijk is ons leger in een paar dagen op de grenzen bijeen te trekken. De verschillende bevelhebbers toch moesten worden aangesteld en zijn ook nu *weder ontslagen*; de divisiën en brigades moesten worden geformeerd; de troepen konden zich niet verplaatsen vóór dat de militie was aangekomen, daar deze voor hetzelfde korps, uit alle oorden van het rijk moest worden bijeengevoegd, terwijl de onderdeelen van het leger over een zeer groot aantal kleine garnizoenen verspreid lagen. Sommige wapens waren blijkbaar veel te zwak om in alle behoeften te voorzien; een gedeelte van het veldleger moest worden ingedeeld in de vestingen en vesterkte punten; de meeste sterkten kregen kommandanten en garnizoenen, die er geheel en al vreemd waren, en er bestond dikwijls verschil van gevoelen omtrent de onderlinge verhouding der autoriteiten, daar de vrede-formatie niet geheel was opgeheven en sommige deelen op voet van oorlog waren gebracht, al heette het dan ook dat wij *in vollen vrede* verkeerden. In één woord, er was zooveel te regelen, dat, niettegenstaande de zaak met de *meeste energie* werd aangevat en met de grootste voortvarendheid werd doorgezet, en niettegenstaande de buitengewone krachtsinspanning, die men overal waarnam — ik ben in de gelegenheid geweest mij daarvan te overtuigen — er nog dagen verloren gingen alvorens sommige gedeelten der liniën eenige bezetting hadden, en dan nog: welk eene bezetting? Eene bezetting door het veldleger, of wel weêr uit andere sterkten weggenomen. Men kan nu wel zeggen: „wij waren in vollen vrede, wij verkeerden niet in een oorlogstoestand,” maar het feit blijft toch bestaan, dat in alles moest voorzien worden — wat dus ook had moeten geschieden als de vijand aan de grenzen had gestaan, en *dan* zeker niet zoo geregeld had *kunnen* geschieden; — dat er buiten het veldleger geene infanterie was om de liniën behoorlijk te bezetten; dat er plaatsen waren waar geene artillerie was: sommige forten hadden *geen enkelen* artillerist. Naarden, eene vrij groote vesting, had de instructie-kompagnie, bestaande uit jongelingen, allen beziel met een uitmuntenden geest, dien men trouwens overal waarnam, doch uit den aard der zaak niet allen genoeg lichamelijk ontwikkeld om alle diensten te presteeren, die men van kanonniers kan en moet verwachten, terwijl de instructie-kompagnie eigenlijk in oorlogstijd grootendeels moet

opgelost worden om de kaders aan te vullen. Woudrichem met Loevestein en Altena had 1 korporaal en 10 man, niet eens dus een officier; de vesting-kommandant was toevallig artillerist.

Hoe zou het mogelijk geweest zijn in al die leemten te voorzien op dat oogenblik, zoo er werkelijk oorlogsgevaar had ontstaan?

Doch genoeg, ik twijfel niet of men is het vrijwel eens dat er veel, zéér veel veranderd moet worden, en ik hoop dat deze les niet te vergeefs voor ons zal geweest zijn, en het, u allen bekende, gezegde van DE WITT ook nu niet weder waarheid zal blijken te zijn.

Hoe het echter moet worden verbeterd, dat is eene andere vraag; daaromtrent zijn de gevoelens zéér verschillend. Het zij mij daarom vergund, mijn gevoel aan Uwe beoordeeling te onderwerpen.

Naar mijne meening dan zal het volgende behooren te geschieden:

1° Moet het leger in vreedstijd geheel en al zijn georganiseerd als op voet van oorlog, natuurlijk behoudens de sterkte onder de wapenen.

2° Moet de militie zoodanig over het leger zijn verdeeld, dat de bereden korpsen deze trekken uit de omgeving van het garnizoen, en dat de troepen te voet niet behoeven te wachten op de miliciens, maar onmiddellijk op marsch kunnen gaan en hunne militie ontvangen onderweg of op de aangewezen standplaats.

3° Moet het leger te velde geheel onafhankelijk zijn van de liniën en sterkten, en voor deze ook in vreedstijd het garnizoen zijn aangewezen.

4° Moet het leger te velde verzekerd zijn van eene voldoende aanvulling der geleden verliezen door *ge oefend* personeel.

5° Moet de legermacht zoodanig over de verschillende garnizoenen zijn verdeeld, dat de verplaatsing der korpsen van het veldleger naar de bedreigde grens geregeld kan plaats hebben. De garnizoenen van deze moeten aan de spoorwegen liggen, en de korpsen zoodanig zijn geplaatst, dat de verschillende wegen evenveel kunnen vervoeren.

6° Moeten de garnizoenen zooveel mogelijk liggen *binnen* de uiterste verdedigings-liniën.

7° Moeten die plaatsen voor de garnizoenen worden gekozen, in welker onmiddellijke nabijheid terrein te vinden is om het personeel te oefenen, en moet het garnizoen zelf talrijk genoeg zijn om met vrucht oefeningen te kunnen houden.

8° Moeten de oefeningen buiten de garnizoenen in vredeestijd zoo veel mogelijk geschieden, alsof er werkelijk een oorlog op handen was of werd gevoerd.

Punt 1. — Ik heb geene bepaalde gegevens, om te kunnen beweren dat het gedeelte van het staande leger, dat bestemd is om onmiddelijk te velde te trekken, sterker moet zijn dan het thans is. Zoo wij in staat zijn, binnen twee dagen 40 000 man met 120 vuurmonden aan de bedreigde grens — bijv. achter den IJssel, samen te trekken en die macht een paar dagen later op 55 000 man kunnen brengen, dan geloof ik dat onze positie niet zoo heel gevaarlijk is, indien daarbij tevens al de versterkte punten van eene vrij voldoende bezetting zijn voorzien.

Ik vermeen dat dit doel op de volgende wijze kan worden bereikt.

Op bijgaande tabel is voor het gemakkelijke overzicht aangegeven de samenstelling der strijdkrachten. Daaruit blijkt, dat ik mij voorstel, het maximum-cijfer der militie te stellen op 65 500 man, ingedeeld zoo als in die tabel wordt aangegeven. — De formatie in regimenten is daarbij opgeheven, en bij de infanterie en mineurs het bataillon, bij de kavallerie het escadron, bij de veld-artillerie de batterij, en bij de vesting-artillerie, pontonniers en torpédisten de kompagnie als eenheid aangenomen. Deze eenheden krijgen doorlopende nummers. — Uit die opgaaft zal U blijken, dat het mij noodig voorkomt de sterkte der mineurs en sappeurs te verdubbelen, de vesting-artillerie op 10 000 man te brengen, en de torpédo-kompagnie te vervangen door drie kompagniën, terwijl de infanterie is verdeeld in 36 veld- en 10 garnizoens-bataillons.

Het is er natuurlijk ver van af, dat ik zou willen beweren dat deze sterkte van het veldleger de eenige ware is; ik heb alleen vermeend eene zekere sterkte te moeten aannemen en wel die, welke mij voldoende voorkomt, ten einde daardoor tevens in de gelegenheid te zijn, mijne denkbeelden over de organisatie en indeeling nader te kunnen preciseeren.

Ik zeide zoo even, dat 65 500 man het maximum-cijfer der militie is, en daarmede bedoel ik, dat dit aantal miliciens in 5 jaren door het lot moet worden aangewezen, doch dat de sterkte der verschillende bataillons, escadrons, enz., met in begrip der vrijwilligers, nimmer grooter mag zijn, dan hier is vastgesteld. De miliciens, die door de onder de wapens zijnde vrijwilligers overcompleet zijn, vormen eene soort van reserve en worden genomen uit de oudste lichting, naarmate van het nummer door hen bij de loting getrokken, bijv. van de hoogste nummers af. — Gaat een vrijwilliger met paspoort, of komt er een te overlijden, dan valt de reservist, die het laagste nummer heeft, in; vooreerst is de sterkte van het leger hierdoor onafhankelijk gemaakt van het getal vrijwilligers, maar ten andere heeft deze reserve nog een ander nut, waarover zoo straks nader zal worden gehandeld. Ook moet men nog de pontonniers en torpédisten — hoogstens 600 man in 5 jaren — uit al de districten nemen, waartoe de meest geschikte personen, schippers, scheepstimmerlieden, loodsen, enz. worden uitgekozen.

De garnizoens-bataillons der infanterie zijn bestemd tot het bezetten der vaste punten, het oefenen der schutterijen en in oorlogstijd opkomende vrijwilligers, en dus tot het formeeren van eene reserve voor het leger te velde. Die zelfde bestemming hebben de depot-escadrons en depot-batterijen.

Zal het veldleger ten allen tijde gereed zijn om op de eerste orders te velde te trekken, dan moeten in vredetijd de volgende maatregelen getroffen worden.

Generale staf. — De Generale staf moet op de volledige sterkte worden gebracht en gehouden. — De officieren van dien staf, voor wie in vredetijd geen bepaalde werkkring kan worden aangewezen, worden bij afwisseling bij de verschillende wapens ingedeeld en *à la suite* gevoerd; zij gaan echter *nimmer* in de *sterkte* van die wapens over. Dit laatste acht ik, in strijd met hetgeen thans plaats heeft, *volstrekt noodzakelijk* om de volgende redenen:

1° Zoodra de oorlog uitbreekt, moeten zij weder bij den staf worden aangetrokken. Waren zij dus in de sterkte der verschillende wapens opgenomen, dan zouden zij daarbij *plaatsen openlaten*, die op dat oogenblik niet voldoende konden aangevuld worden.

2° Is het uit den aard der zaak noodzakelijk, dat zij vóór alles

staf-officier blijven, dat is: zich toeleggen op alles wat zij als staf-officier moeten weten. Zijn zij in de sterkte der wapens opgenomen, dan moeten zij dáárbij den dienst in zijnen geheel en omvang waarnemen, en worden dus zéér eenzijdig ontwikkeld.

3o Daar de promotie bij den Generalen staf onmogelijk gelijken tred kan houden met *alle* wapens, kan het geval zich voordoen dat zij, invallende bij het een of ander wapen, geplaatst worden boven officieren van dat wapen, die ouder in dienst zijn. Dit laatste is natuurlijk niet zéér aanmoedigend voor die aldus *gepasseerde* kameraden — want anders dan *passeeren* kan men het toch niet noemen — en het is bovendien voor velen hunner eene, naar het mij voorkomt, *groote onbillijkheid*. Wanneer eenmaal is voorgeschreven dat een staf-officier bij promotie weder invalt bij zijn wapen, dan wordt daardoor niets onwettigs gepleegd, maar daarom is dat *volkomen wettige* feit nog niet altijd *billijk*. — Zulk een terugkeer bij een of ander wapen is in mijn oog eene promotie *bij keuze ten opzichte van dat wapen*, en wel eene promotie bij keuze voor diensten *buiten* dat wapen verricht en juist daarom *onbillijk jegens dat wapen*. — Ik wil toch de vraag gesteld hebben, hoe een officier te moede moet zijn, zoo hij het volle bewustzijn bezit alles gedaan te hebben om op de hoogte te geraken en te blijven van alles, wat zijne dienstbetrekking van hem kan vergen, zoo hij door gewichtige opdrachten die hij van tijd tot tijd heeft gekregen, of door andere gegevens redenen heeft om te veronderstellen dat men van hoogerhand van oordeel is dat hij volkomen voor zijne taak is berekend, en hij ziet zich op die wijze over het hoofd gesprongen door een zijner jongere kameraden, die jaren lang eene *geheel andere* betrekking heeft bekleed?

Acht men het noodig een zeker aantal officieren voor den Generalen staf in reserve te hebben tot aanvulling van mogelijke verliezen, welken laat men dezen dan, zoo lang zij bij den staf dienst doen, eenige voordeelen, zelfs belangrijke voordeelen geven, maar laat hen weder invallen op hunne voorgaande plaats bij hun vroeger wapen: de staf moet niet het middel zijn, om *buiten* het een of ander wapen om *bij* dat wapen eene snelle promotie te maken. — Het blijft echter zeker, dat men niet kan aanuemen dat zij als staf-officier op de hoogte van alles blijven.

Is die staf dan, zooals ik zeide, altijd voltallig, dan is zij ook bij het uitbreken van den oorlog, door het oproepen der gedetacheerde officieren, in één dag weder compleet bijeen.

Het leger te velde. — De territoriale kommandanten en regimentskommandanten der infanterie, kavallerie en artillerie moeten vervallen, en vervangen worden door: divisie-kommandanten, brigade-kommandanten, kommandanten der artillerie te velde, enz. enz.

De volgende indeeling der in bovengenoemde tabel aangegeven strijdkrachten komt mij vrij doelmatig voor.

Zij worden verdeeld in 4 divisiën van ongelijke sterkte: 2 van

10 bataillons inf.	10000	man
6 escadrons kav.	1020	„
6 batterijen art.	36	vuurm.
en 1 compagnie sappeurs	250	man;
en 2 van		
8 bataillons inf.	8000	man
4 escadrons kav.	680	„
4 batterijen art.	24	vuurm.
en 1 compagnie sappeurs	250	„

Aan het hoofd van elke divisie komt een generaal.

Iedere divisie wordt verdeeld in 2 brigades van gelijke sterkte.

De brigades worden gekommandeerd door kolonels.

Dit zijn dus 4 generaals en 8 kolonnels der infanterie.

Verder worden aangesteld:

De kommandant der kavallerie te velde, met den rang van generaal.

De kommandant der artillerie te velde, evenzoo generaal.

Vier kommandanten der kavallerie eener divisie: kolonels.

Vier kommandanten der artillerie eener divisie: kolonels.

Acht kommandanten der kavallerie eener brigade: majoors.

Acht kommandanten der artillerie eener brigade: majoors.

Een kommandant der mineurs en sappeurs te velde: majoor.

Een kommandant der pontonniers: majoor.

De bevelhebbers en inspecteurs der wapens vervallen hierdoor, als behoorende deze tot eene vredes-formatie; wij hebben dit jaar gezien dat zij in oorlogstijd niet bestaan. Het getal generaals vermeerderd dus niet. De opperbevelhebber is inspecteur-generaal voor alle wapens; dit acht ik noodig, om zeker te kunnen zijn

dat er éénheid blijft bestaan in de verschillende oefeningen, enz.

De rang van luitenant-kolonel heb ik als vervallen beschouwd, daar ik het wenschelijk acht dezen rang op te heffen en de tractementen der majoors te verhoogen met de helft van het verschil tusschen de tractementen dezer beide rangen. De door mij opgegeven sterkte der brigades komt mij voldoende voor, daar men niet moet vergeten dat daarbij onmiddellijk moeten ingelijfd worden de schutters van den 1ste ban — dit jaar, naar ik meen, 15000 — er zijn ten minste zooveel achterlaad-geweren voor hen uitgereikt. De legersterkte wordt dan toch ongeveer 55000.

Ik neem aan, dat die schutterij onmiddellijk over die brigades wordt verdeeld, omdat ik dit als zéér voordeelig beschouw, en daaraan ver de voorkeur geef boven de formatie van een of twee afzonderlijke brigades schutterij als een soort van reserve. Ieder bataillon kan dan twee kompagniën schutters krijgen, elk van ongeveer 200 man.

Ik acht dit, zoo als ik zeide, een voordeel, en wel omdat hierdoor volkomen in de verdere oefening dier schutter-kompagniën kan voorzien worden, zonder dat daaromtrent iets naders van Hoogerhand wordt bepaald. Vooreerst toch zal men in zulke oogenblikken aan het Ministerie van Oorlog wel beter den tijd kunnen besteden, dan met het aanwijzen van het kader dat noodig is om over die kompagniën verdeeld te worden, en ten andere is het niet mogelijk aan dat Hoofdbestuur in alle opzichten eene juiste keuze te doen. Ik geloof dat men niet beter kan doen dan dit aan de bataillons-kommandanten over te laten: deze toch hebben er direct belang bij, dat die schutterij zoo spoedig mogelijk en zoo goed mogelijk worde geoefend, en dat aan de kompagniën der veld-bataillons daartoe niet meer kader worde onttrokken dan noodig zal zijn. — Zij zijn zeker ook het best in staat de juiste personen aan te wijzen.

Ik geloof dat het op deze wijze mogelijk is, bij het uitbreken van den oorlog met eene eenvoudige mobiel-verklaring — één enkel Koninklijk besluit — het geheele leger op voet van oorlog te hebben.

In alles is nu voorzien, doch de militie is nog met verlof. Hoe zal men die nu op de doelmatigste en snelste wijze bijeen krijgen?

Punt 2 geeft daarop antwoord. Zij moet zoodanig over het

leger verdeeld zijn, dat zij voor de bereden korpsen onmiddellijk bij hun korps kunnen aankomen, en dat de infanterie niet op die aankomst behoeft te wachten.

Raadplegen wij meergenoemde *Tabel*, dan zien wij daarin, dat ik het geheele rijk verdeeld denk in 65 districten van een gelijk aantal zielen. Ieder district zal dan 1000 man moeten leveren. Trekt men nu de militie voor elk bataillon uit een dezer districten en altijd uit hetzelfde, en verder die voor de kavallerie uit 4, die voor de artillerie uit 3, en voor elk bataillon mineurs weder uit één der districten, dan zijn die miliciens in enkele uren korpsgewijze bijeen.

Ik kan mij voorstellen dat men er gevaar in ziet, alle kanonniërs uit 10 districten te nemen, omdat er onder de miliciens toch velen zullen zijn, die lichamelijk weinig geschikt zijn voor de zware artillerie-manoeuvres. Dit bezwaar zou kunnen voorkomen worden door de 50 kompagnien artillerie en 10 garnizoens-bataillons te samen uit 20 districten te recruteeren; de sterkste personen komen dan voor de artillerie-dienst aanwijzen. Dit personeel werkt toch altijd te samen; deze infanterie en artillerie is dus als het ware toch één lichaam, zoodat het ook hier voordeelig is — met het oog op de onderlinge bekendheid van het personeel — ze uit één district te nemen.

Als nadeel voor de lokaliseering der militie heeft men, met het oog op den tegenwoordigen oorlog, wel eens gewezen op het feit, dat de verliezen op sommige plaatsen daardoor zoo kolossaal waren, daar bij elk regiment stonden de mannen uit een of meer plaatsen en dus, kwam zulk een regiment in het vuur, al de gesneuvelden ook inwoners zijn van die ééne plaats of landstreek. Dit is zeker een groot nadeel, doch dat bij ons wel niet zwaar zal wegen, daar het geheele leger wel steeds, of bij afwisseling, in het vuur zal komen en dus de verliezen weder gelijk worden.

De districten worden zooveel mogelijk zoodanig genomen, dat zij aan een der spoorwegen grenzen, en aan het hoofd van zulk een district komt een oud-officier van het wapen, waaraan het district militie levert. Zoodra de milicien door het lot is aangewezen, wordt hij overgegeven aan den districts-kommandant, onder wien hij dus gedurende zijn geheelen diensttijd, voor zoo ver het dien dienst betreft, staat. Deze roept hem dus, als hij

de lastgeving daartoe krijgt, op, zonder eenige burgerlijke autoriteit daarbij behoeven te bemoeielijken. De milicien is ook verplicht hem altijd zooveel mogelijk op de hoogte te houden van de plaats, waar hij vast verblijf houdt. Zoodra de lastgeving den districts-kommandant per telegraaf gewordt om de militie op te roepen, verzamelt hij deze — dus ook in vreedstijd de opgeroepen lichten — op eene vooraf aangewezen plaats aan den spoorweg. De Regeering weet hoeveel man op elk punt zal zijn, en kan dus zorg dragen dat de noodige vervoermiddelen daar henen worden gezonden. Hij deelt de militie-kaders in en geleidt de militie naar de plaats, daartoe door de Regeering bij de oproeping aangewezen, nadat de miliciens van de infanterie en mineurs van de noodige wapens, ledergoed en wat zij verder behoeven — eene voldoende kleeding moeten zij ten allen tijde in hun bezit hebben — in de daarvoor bestemde magazijnen zijn voorzien. Het spreekt van zelf, dat die magazijnen zooveel mogelijk op hunnen weg moeten liggen. Het komt mij voor dat daartoe als het ware van zelf zijn aangewezen: Zwolle en Arnhem in het oosten, 's Bosch en Dordrecht in het zuiden, en Gouda en Amsterdam in het westen. Als een en ander bataillonsgewijze, kompagniesgewijze enz. is opgelegd, en zoo de milicien gewoon is in vreedstijd bij het onder de wapens komen dáár alles te ontvangen, bij het met verlof gaan dáár alles af te geven, dan kan die afgifte regelmatig en spoedig geschieden. Ik geloof dat er op deze wijze volstrekt geene noodzakelijkheid bestaat, de militie der korpsen te voet naar het garnizoen dier korpsen te geleiden, maar dat de bataillons onmiddelijk hunne aangewezen stelling kunnen gaan innemen en dáár de militie, die nu gewapend en uitgerust is, ontvangen. Het heen en weder reizen van duizenden miliciens komt hierdoor te vervallen, en het reizen zonder behoorlijk toezicht is tevens voorkomen. Wordt de militie der bereden korpsen genomen uit districten in de nabijheid van het garnizoen, dan is deze ook in weinige uren bij het korps aangekomen.

De zoogenaamde reserve-militie, waarvan ik zoo straks sprak, wordt door de districts-kommandanten, nadat deze het ingedeelde gedeelte aan de korpsen hebben afgegeven, naar de vooraf aangewezen garnizoens-bataillons of depôt-escadrons en batterijen overgebracht.

Deze reserve-militie nu vormt *onmiddellijk* eene geoefende reserve. Stel dat men bij de infanterie had per bataillon 100 vrijwilligers, dan had men hier reeds eene reserve van 4 600 man geoefende miliciens van de oudste lichting. Zulk eene reserve acht ik vooral in de *eerste* dagen niet verwerpelijk, omdat men dan niet veel anders zal hebben. Vóór dat de schutters van den 2den ban zullen gemobiliseerd en voldoende geoefend zijn; vóór dat men de plattelandsche schutterij — zeer eigenaardig *rustende* schutterij genaamd — uit alle oorden des lands bijeenverzameld zal hebben, en vóór dat er zich vrijwilligers zullen aanbieden, zullen er altijd eenige dagen verloopen. De schutters van den 2den ban zijn gehuwd; buiten *hooge* noodzakelijkheid zal men hen niet buiten de gelegenheid stellen hunne zaken te regelen. Het verplaatsen der plattelandsche schutterij zal betrekkelijk veel tijd vorderen, en dit personeel zal over het algemeen op dat oogenblik, behalve den goeden wil en de lichamelijke krachten, niet veel militaire waarde bezitten. De vrijwilligers zullen van zelf eerst hunne eigene zaken regelen, alvorens die van het vaderland te gaan behartigen. Aanvankelijk zou men dus, zonder die reserve-militie, niets hebben om de eerste verliezen, door ziekte en schermutselingen veroorzaakt, aan te vullen.

Volgens punt 3 moet het leger geheel en al onafhankelijk zijn van de liniën en sterkten. Dit kan alleen *dán* het geval zijn, als voor die vaste punten vooraf een garnizoen is aangewezen.

Hierin nu wordt voorzien door de garnizoens-bataillons der infanterie, de depôts der bereden wapens, de vesting-artillerie en 1 bataillon mineurs. Uit de kolommen *Oorlog van: Sterkteder garnizoenen*, in de *Tabel* zien wij al dadelijk wat in elke linie en sterkte zal zijn.

Volgens die *Tabel* zal dit wezen:

In de positie Amsterdam: 1 bataillon infanterie, 1 escadron hussaren, 6 kompagnieën vesting-artillerie, 1 kompagnie mineurs, en is daarenboven gerekend op 900 artillerie-schutters, die thans over het algemeen nog niet veel geoefendheid bezitten, maar in ghalte zullen verbeteren, naarmate er meer gewezen miliciens der artillerie bij ingelijfd zullen worden.

In de Utrechtsche-linie, (van Naarden tot de Bakkerskil): 3 bataillons infanterie, 1 escadron hussaren, 2 veldbatterijen, 12 kompagnieën artillerie, 1 kompagnie mineurs en 1000 artillerie-schutters.

In de positie Helder: 1 bataillon infanterie, 4 kompagnieën vesting-artillerie, 1 kompagnie torpédisten.

In het voorbijgaan zij opgemerkt, dat men dan daarhenen niet zal behoeven te zenden het depôt van discipline. Het mobiliseeren van dit korps acht ik minder wenschelijk, daar de verhouding tusschen het kader en de manschappen zeker niet altijd zal zijn, zoo als dat wenschelijk is.

Positie Brielle-Hellevoetsluis: 1 bataillon infanterie, 3 kompagnieën vesting-artillerie, 1 kompagnie torpédisten, en 250 artillerie-schutters.

Positie Groningen-Delfzijl: 1 bataillon infanterie, 1 escadron hussaren, 4 kompagnieën vesting-artillerie en 100 artillerie-schutters.

IJssel-linie: 2 kompagnieën vesting-artillerie en 100 artillerie-schutters. Wordt deze linie bedreigd, dan is hier het veld-leger.

Positie Nijmegen: 4 kompagnieën infanterie, 4 kompagnieën vesting-artillerie, 1 kompagnie mineurs en 100 artillerie-schutters.

Grave: 1 kompagnie infanterie, 1 kompagnie vesting-artillerie en 170 artillerie-schutters.

Positie 's Bosch-Geertruidenberg: 1 bataillon infanterie, 1 escadron hussaren, 8 kompagnieën vesting-artillerie, 1 kompagnie mineurs en 280 artillerie-schutters.

Positie Willemstad: 1 bataillon infanterie, 6 kompagnieën vesting-artillerie, 1 kompagnie torpédisten.

Uit deze opgaaft blijkt, naar ik vermeen, dat in de verdediging der liniën en sterkten voorloopig voldoende is voorzien, doch bovendien is de gelegenheid daargesteld, om de schutterijen en vrijwilligers te verzamelen, te oefenen en gereed te maken voor hunne taak.

Zoo als ik zoo straks zeide, is bij de vesting-artillerie de kompagnie als eenheid aangenomen en dus het regiment opgeheven. In plaats van regiments-kommandanten komen linie-kommandanten, en verder kommandanten der artillerie en andere wapens in de vestingen en sterkten, — enz.

Zoo zouden ongeveer de volgende kunnen aangesteld worden.

Een inspecteur-generaal der genie: generaal.

Een inspecteur-generaal der artillerie: generaal.

Aan den inspecteur der genie toegevoegd: 1 majoor en 1 kapitein (adjutant).

Aan den inspecteur der artillerie: 2 majoors, één voor het personeel en één voor het materieel, en 1 kapitein (adjutant).

De inspecteur-generaal der artillerie vervangt den inspecteur en den directeur voor het materieel der artillerie, en wordt dus gesteld zoowel over het personeel als het materieel der vesting-artillerie, opdat de behoeften van beiden in onderling verband kunnen behartigd worden.

		Infanterie.		Artillerie.		Genie.		Aanmerkingen.
		Kolonels.	Majoors.	Kolonels.	Majoors.	Kolonels.	Majoors.	
	Kommand. d. stelling			1				
Positie Helder.	" " Infant.		1					
	" " Artill.			1				
	" " Genie					1		
	" " stelling					1		
" Amsterdam.	" " Infant.		1					
	" " Artill.			1				
	" " Genie					1		
	" " Linie.					1		
Linie van Utrecht.	" " Infant.		3					
	" " Artill.			1	2			
	" " Genie						2	
	" " stelling					1		
Positie 's Bosch-Geertruidenb.	" " Infant.		1					
	" " Artill.				2			
	" " Genie						2	
	" " stelling			1				
" Willemstad.	" " Infant.		1					
	" " Artill.				1			
	" " Genie						1	
	" " stelling			1				
" Brielle-Heil.	" " Infant.		1					
	" " Artill.				1			
	" " Genie							Eerstaanw.
	" " stelling	1						
" Groningeo.	" " Infant.		1					
	" " Artill.				2			
	" " Genie						1	
	" " stelling					1		
" Nijmegen.	" " Infant.		1					
	" " Artill.				1			
	" " Genie						1	
	" " Vest.		1					
Grave.	" " Infant.							Kapitein.
	" " Artill.							Kapitein.
	" " Genie							Eerstaanw.
IJssel-linie.	" " Artill.				1			
		1	11	4	12	4	9	

Al die personen moeten in vredeſtĳd zĳn *aangewezen* en *hunne functiën uitoefenen*, zal men kunnen verwachten dat zĳ in oorlogſtĳd op de hoogte zĳn van alles, wat de goede verdediging dier liniën en poſitiën kan bevorderen.

Het moet niet noodig zĳn, dat een kommandant in de belangrijkſte liniën en poſitiën zich nog op de hoogte moet gaan ſtellen van alles, op het oogenblik dat hij afdoende maatregelen moet treffen om de poſitie in ſtaat van tegenweer te brengen.

Het moet niet noodig zĳn, officieren uit ſpeciale betrekkingen te nemen — zoo deze betrekkingen niet door den oorlogſtoeaand worden opgeheven — op een oogenblik dat men daar eerder perſoneel te *kort* komt dan *over* heeft.

Verder moeten ook de kommandanten der forten en ſterkten en de bezettingen daarvan in vredeſtĳd zĳn aangewezen, en van deze worden gevergd dat zĳ zich op de hoogte houden van alles wat hunne poſten betreft. Hierdoor zal voldaan worden aan den geſtelden eiſch in punt 3.

Men kan in vredeſtĳd het perſoneel, beſtemd voor het bezetten der liniën en ſterkten, in die liniën en poſitiën of in hare onmiddelijke nabijheid plaatsn.

Vergelĳken wij bij de verſchillende wapens de kolom *vrede* met de kolom *oorlog*, dan zien wij bijv. dat te 's Boſch in vredeſtĳd aanwezig is het bataillon infanterie, beſtemd voor de poſitie 's Boſch—Geertruidenberg.

Evenzoo de andere troepen, behalve het depot-eſcadron en de twee kompagniën veſting-artillerie van Geertruidenberg, die te Breda zĳn. Onder punt 8 zullen wij gelegenheid hebben op te geven, waarom voor ſommige onderdeelen hiervan is afgeweken. — Het garnizoens-bataillon voor de ſtelling Willemſtad ligt te Vliſſingen, waar ik geloof dat in het vervolg toch altijd eenig garnizoen zal moeten wezen, en kan bij jaarlijksche omwiſſeling een of twee kompagniën te Willemſtad detacheeren. Vier van de zes kompagniën veſting-artillerie van Willemſtad liggen te Breda. Deelt men nu die troepen in vredeſtĳd in, zoodat iedere kompagnie artillerie weet welk fort of welke forten zĳ zal bezetten, en eiſcht men van de kommandanten dier kompagniën, dat zĳ zich totaal op de hoogte ſtellen van alles wat voor de verdediging van belang is, waartoe zĳ, zoo als wij zullen zien (punt 8),

ieder jaar in de gelegenheid worden gesteld, dan is men ook zeker, dat in zéér weinig tijds ieder is *waar hij moet zijn* en ieder weet *wat hij moet doen*. Alle gegevens omtrent de door eene kompagnie te bezetten posten moeten bij die kompagnie worden bewaard, zoodat iedere nieuwe kommandant zich dadelijk op de hoogte kan stellen. De kompagniën hebben dus *vaste* garnizoenen. Ik geloof dat het getal vrijwilligers daardoor ook belangrijk zal kunnen toenemen, en dat de militie-dienst, zoo de militie uit naburige districten wordt genomen, aanzienlijk wordt verlicht. — Daar het onbillijk zou zijn bijv. te Willemstad, Hellevoetsluis en andere minder aangename plaatsen altijd hetzelfde personeel te laten, zoo kan men het kader en ook de kanonniers van tijd tot tijd voor een zeker gedeelte verplaatsen, als er geen jaarlijksche omwisseling van kompagniën *in de stelling zelve* plaats heeft. Ik geloof echter dat men zonder bezwaar als regel kan aannemen dat, zoo twee personen, die van Hoogerhand zijn *aangewezen* om onderling te verwisselen, *beiden* verlangen te blijven waar zij zijn, hun dit wordt toegestaan. Ik geloof toch dat het meer waarde heeft bij *dit* gedeelte van ons leger, dat iemand op de plaats die hij verdedigen moet *door en door* bekend is, al is hij verder overal vreemd — men zal toch nog wel in verschillende rangen verschillende plaatsen hebben bezocht — dan dat hij overal *zoo wat* bekend is. — *Hoe meer men toch op de belangen der individuen let en hoe aangenamer de dienst wordt gemaakt, des te meer ambitie zal men ontwaaren*. Mijns inziens wordt dit wel eens uit het oog verloren. *De belangen van den dienst moet ennatuurlijk op den VOORGROND staan; daarvoor moet alles wijken*.

Punt 4 is reeds gedeeltelijk door mij behandeld onder punt 2.

Zoo de garnizoens-bataillons en depôts alle schutterijen en vrijwilligers oefenen, zij hebben daartoe een voldoende kader, en deze daarbij worden georganiseerd, waartoe veel partij kan getrokken worden van oud-officieren en met verlof zijnde officieren van het O. I. leger, te samen dit jaar 250, welk getal bij eenen werkelijken oorlog zeker nog wel zou vergroot zijn, dan geloof ik dat het veldleger onbezorgd kan zijn over de noodige aanvulling en dat wij spoedig eene reserve zullen hebben, die even sterk is als dat leger zelf, en bovendien eene voldoende macht zullen bezitten om de liniën en sterkten van eene *volledige* bezet-

ting te voorzien. — Ieder die zijne krachten aan het vaderland wil wijden, weet dan waar hij zich heeft te vervoegen, en het leger kan alle personen die zich aanmelden derwaarts richten.

Punt 5. Uit de tabel en de bijgevoegde kaart blijkt, dat al de garnizoenen aan de daarin gestelde eischen voldoen. Stellen wij om de doelmatige ligging der garnizoenen na te gaan, dat het leger aan den IJssel wordt samen getrokken. Die beweging zal alsdan als volgt geschieden. Al de onderdeelen van het leger ontvangen per telegraaf order, zich nabij Zwolle of Arnhem te vereenigen.

De infanterie en mineurs uit Utrecht gaan langs den Rijnspoorweg naar Arnhem, terwijl te gelijktijd de infanterie uit Nijmegen derwaarts op marsch gaat; zoo noodig begeven zich ook de 4 escadrons uit Zutphen en het bataillon uit Doesburg derwaarts.

De militie dier bataillons wordt te gelijktijd derwaarts over gebracht. Ik geloof dat in één dag dan daar kunnen bijeen zijn:

11 bataillons infanterie	11000 man
4 escadrons kavallerie	680 „
5 batterijen artillerie	30 vuurm.
en 1 bataillon mineurs	1000 mau.

Op *dien zelfden dag* gaan langs den centraal- en den staatsspoorweg naar Zwolle de infanterie uit Amersfoort, Kampen en Assen; de kavallerie uit Deventer en Assen, en verder de artillerie uit Amersfoort, zoodat dan daár bijeen zijn:

10 bataillons infanterie	10000 man
4 escadrons kavallerie	680 „
en 5 batterijen artillerie	30 vuurm.

Ik heb hier Zwolle en Arnhem als verzamelplaatsen aangenomen, doch men kan natuurlijk zonder bezwaar de troepen bijentrekken langs den staats-spoorweg, bijv. tusschen Zutphen en Deventer in het kamp op de Gorselsche heide — waarover zoo straks — waar wij dan ongeveer in *een* dag kunnen hebben:

21 bataillons infanterie	21000 man
8 escadrons kavallerie	1360 „
10 batterijen artillerie.	60 vuurm.
en 1 bataillon mineurs.	1000 man

Op *dien zelfden dag* kunnen de troepen uit 's Bosch langs den

staatsspoorweg over Bommel, die uit Breda en Bergen-op-Zoom langs Dordt en Rotterdam, die uit 's Hage over Gouda, en die uit Haarlem over Amsterdam te Utrecht, en die uit Naarden te Amersfoort, misschien reeds te Zwolle, zijn angekommen. Deze troepen worden des nachts en den volgende dag langs de beide spoorwegen naar den IJssel overgebracht, zoodat het niet veel zal verschillen of de geheele legermacht sterk:

36000 man infanterie

3400 „ kavallerie

120 . . vuurmonden

en 1000 man mineurs.

is aan den avond van den 2^{den} dag aan den IJssel vereenigd. Ik moet hierbij nog opmerken, dat wij reeds *op het eerste oogenblik* aan den IJssel hebben 9 bataillons infanterie (Arnhem, Doesburg, Zwolle en Kampen), 6 escadrons kavallerie (Deventer en Zutphen) en 5 batterijen artillerie (Arnhem) te samen 10000 man en 30 vuurmonden; deze moeten echter in den loop van den eersten dag nog hunne militie krijgen.

Op deze wijze vermeen ik dat ophooping op een der spoorwegen niet mogelijk is, ten minste niet meer, dan uit den aard van de zaak *moet* plaats hebben.

Alvorens verder te gaan, moet ik even opmerken, dat ik er geen nadeel in zie in plaatsen als Woerden, Leiden en andere, waar eenig garnizoen noodig kan zijn, ook garnizoen te leggen, maar ik geloof dat men daar alleen één of meer kompagnieën — voor niet langer dan bijv. een jaar — uit het naast bijgelegen garnizoen moet *detacheeren* en voor eene geregelde afwisseling moet zorg dragen. Terloops wijs ik er nog op, dat bij een aanval van de zeezijde ook *reeds dadelijk* aan dien kant zijn 7 bataillons infanterie, 9 escadrons kavallerie en 5 batterijen artillerie, en dat de vleugels Helder en Brielle en het centrum Amsterdam elk nog een bataillon hebben. Het concentreeren in die richting geschiedt weder opvolgend over Utrecht en Dordrecht.

Het zal U ook blijken, dat de garnizoenen zoodanig zijn gelegen als in punt 6 is verlangd. Alleen Assen maakt daarop eene uitzondering, en wel omdat ik het als zéér denkbaar veronderstel, dat men de beide daár liggende bataillons en escadrons niet naar Zwolle zal overbrengen, maar over Drenthe en Overijssel zal ver-

spreiden om den vijand te observeeren en vooral *vijandelijke verkenners* — *men denke aan de uhlanen der Pruiszen* — *tegen te houden*. Juist daarom heb ik ook de kavallerie zoo sterk gemaakt, omdat ik geloof dat wij daartoe *veel* kavallerie zullen behoeven, en dat die dan ook *uilmuntende, hoogst gewichtige* diensten zal kunnen verrichten. — Den vijand verkennen is voor ons van groot gewicht; zijne verkenners tegen te houden, zijne spionnen op te lichten is niet minder voor ons van belang.

De inwoners hebben dikwijls ook minder te vreezen van de groote troepen-afdeelingen des vijands dan van die zwermen verkenners, die met de grootste willekeur te werk gaan en meestal minder ontwikkelde personen zijn.

De quæstie is nu: is het van zoo veel gewicht de troepen *binnen* de uiterste liniën te leggen? Ik geloof ja, en wat meer zegt, ik geloof dat de regeering verplicht is, zooveel mogelijk de spoorwegen daar *buiten* open te houden. Vooreerst toch is het noodzakelijk, de militie en schutterij uit die provinciën *ten spoedigste* achterwaarts te brengen en ook den vrijwilligers de gelegenheid te geven op te komen. Verder moet langs deze spoorwegen zooveel voorraad levensmiddelen, paarden, vee, enz. als mogelijk is, worden gevoerd naar het binnenland, en moet men eindelijk de burgers die zichzelf, hunne familiën en have en goed willen bergen, daartoe de gelegenheid laten, en zal men ook maatregelen moeten nemen om de wegen eenigszins onbruikbaar te maken, opdat de vijand er niet *dadelijk* gebruik van make. Kunstwerken vernielen geloof ik overbodig: de vijand kan deze voor *zijn* gebruik toch spoedig voldoende herstellen; als men maar zorgt dat hij er in de eerste dagen geen gebruik van heeft, is dit, geloof ik, voldoende. Moeten er groote massa's troepen langs die wegen worden verplaatst dan moet natuurlijk al het andere daarop wachten. Bovendien is *hier* op die wegen spoediger verwarring mogelijk, en is het voor het moreel van de troep ook beter *vóórwaarts* dan *rugwaarts* te trekken.

Punt 7 en 8 zien meer speciaal op de oefeningen; hetzij mij dus vergund vooraf die zaak eenigszins in het algemeen te bespreken.

Ik geloof geen tegenspraak te zullen hooren, als ik beweer dat een geoeftend, *volkomen geoeftend* leger voor ons allernoodzake-

lijkt is. — De oefening van het leger is alzoo eene zaak van *algemeen nut* en de Regeering is dus verplicht daaraan alles ten koste te leggen wat wordt vereischt. Het is dus niet voldoende te zeggen: „dat garnizoen moet zich maar behelpen met een of ander plein of paradeplaats, want er is geen rijks-grond aanwezig;” of wel: „de heide wordt langzamerhand zoo bebouwd en komt meer en meer in handen van particulieren, zoodat oefeningen op groote schaal niet overal mogelijk zijn.” Neen! Waar geoefend moet worden, *moet terrein zijn*; waar geen terrein *is*, moet het *onteigend* worden *tot algemeen nut*, dus: bij de wet. Het spreekt van zelf, dat men daartoe bij voorkeur heide- of duinstroken aanwijst.

Meestal zoekt men voor eene legerplaats op eene vlakke, kale heide; ik geloof dat dit verkeerd is. De *legerplaats* is *woonplaats* voor het kampeerend personeel; de *oefeningsplaats* ligt *daarbuiten*. De legerplaats moet dus door beplanting en smankvollen aanleg — het behoeft daarom nog geen Engelsch park te zijn — in een aangenaam oord worden herschapen. De troepen moeten na hunne oefeningen, marschen en bivouakken daarin terugkeerende, zich er aangenaam en op hun gemak gevoelen; zoo veel mogelijk beschut zijn tegen brandende zon en stormvlagen, en niet blootstaan geïndeerd te worden, door de eene of andere wolkbreek die hen komt overvallen. Ik acht het voor ons leger niet wenschelijk en ook niet noodzakelijk, de troep aan ontberingen te gewennen in vreedstijd. Niet wenschelijk, omdat het afschrikt van den dienst en het personeel lichamelijk verzwakt; niet noodig, omdat ons leger, als het ten strijde trekt, vecht voor het vaderland, en zich gaarne de grootste opofferingen zal getroosten. De vaderlandsliefde zal den man veel eerder de ongemakken doen verdragen, dan de oefening in gebrek lijden en ontberingen, doormaakten in het kamp in het jaar zooveel. Bovendien is die oefening van enkele weken toch onvoldoende om iemand te harden tegen de ongemakken en ontberingen. Ik geloof verder, dat het wenschelijk is minstens drie legerplaatsen te hebben, die natuurlijk niet alle te gelijk behoeven betrokken te worden, en wel een in het oosten, bijv. de Gorselsche heide, een in het zuiden, de heide bij Reijen, en een in het westen, bij of boven Haarlem.

Waarom drie? zal men wellicht vragen. Het is minder om het

aantal dan om *de plaats waar zij komen moeten*, dat ik er drie zou wenschen. Aangelegd waar ik heb aangegeven, kunnen zij dienen tot verblijfplaats van troepen, die in vreedstijd op de grenzen manoeuvreeren — de noodzakelijkheid hiervoor zal ik straks nader aantoonen — maar vooral ook wordt het mogelijk, in tijden van spanning *dáár* eenige troepenmacht bijeen te hebben, zoögenaamd voor oefeningen, doch in werkelijkheid als voorzorgs-maatregel. Trekt men in alle drie de kampen eenige korpsen bijeen, en bij voorkeur die, welke hunne militie in de nabijheid daarvan hebben, dan zal moeielijk één der naburen dit als eene demonstratie tegen hem gericht kunnen aanmerken, en men zal altijd *eenigszins* voorbereid zijn.

Ik heb de boven aangehaalde punten voor kampen aangewezen, omdat zij daar tevens aan spoorwegen liggen en dus gemakkelijk bezet en ontruimd kunnen worden, en men bovendien zonder veel moeite en kosten het kamp van het noodige kan voorzien, wat zeker ook gunstig zal werken op den prijs van hetgeen men er moet aanschaffen. Ik moet nog opmerken, dat die kamp-terreinen niet renteloos behoeven te blijven liggen, gedurende den tijd dat zij niet voor troepen gebruikt worden. — Dat zij de mogelijkheid daargestellen tot oefening is op zich zelf reeds eene hooge rente, maar men kan ze ook verpachten voor beweiding, zomervruchten, den hak van het hout, enz. enz.

Gaan wij over tot punt 7. Ik vermeen dat de door mij aangegeven garnizoenen zoodanig zijn gelegen, dat in den omtrek daarvan terrein is te vinden dat voor den landbouw, enz. minder waarde bezit, maar voor de oefeningen bijzonder geschikt is en dus daarvoor kan worden onteigend. — Die oefeningen moeten bestaan vooreerst natuurlijk in alles wat noodig is om den recruit tot soldaat te maken, en verder voor de infanterie in schijfschieten en nog eens schijfschieten, tirailleeren en manoeuvreeren, bij afwisseling in verband met de andere wapens. — Voor de kavallerie, in het manoeuvreeren en vooral in de behandeling van het paard en de blanke wapens; met dit laatste bedoel ik voornamelijk het zelfstandig optreden van den ruiter, het zich gewennen alleen met zijn paard op den weg te zijn. Het is vrij wat gemakkelijker een paard te besturen in rij en gelid of in verspreide orde *en corps*, dan alleen, zonder andere

paarden. De man en ook het paard moeten zich dan ook volmaakt op hun gemak gevoelen, zoodat de eerste zich geheel en al kan wijden aan hetgeen hem is opgedragen, bijv. eene verkenning, ordonnance-dienst enz.

Voor de artillerie, in de eerste plaats in het *schieten*; ook hier geldt, wat ik voor de infanterie zeide: *schieten* en nog eens *schieten*. Men love prijzen uit voor de beste schoten, de meeste treffers. Een goed kanonnier zal toch wel niet minder zijn dan iemand die vlug schaatsen rijdt, of een paard dat hard of liever snel draaft, en voor die worden vrij belangrijke sommen jaarlijks uitgeloofd. — Naar mijn gevoelen maken die *schijn*ladingen geen kanonniers en geeft dat enkele schot met los buskruit den milicien niet veel idée van de uitwerking van eenen vuurmond. De kanonnier moet gewoon zijn aan het donderen van het geschut; hij moet leeren zien door rook en stof; hij moet weten wat hij kan uitrichten en de uitwerking leeren beoordeelen: er is toch in den werkelijken oorlog nog zooveel, dat zijn zenuwgestel in de war kan brengen. Ook zal het hem zeker meer lust geven in de exercitie dan, dat altijd-durend *vooruit-* en *achteruit-stuk!* — In de nabijheid van de meeste door mij aangegevene artilleriegarnizoenen bestaat gelegenheid, terrein te onteigenen voor het houden van deze oefeningen; de vroegere poligonen moeten weder opgericht worden. — Het aanwezig zijn van een goed oefenings-terrein is ook de reden, waarom ik te Breda 6 kompagnieën vesting-artillerie zou willen leggen. — Het is hier de plaats niet verder in détail dit punt te behandelen; alleen wil ik er maar met nadruk op wijzen: de artillerie moet *vuren*, het moge veel kosten of weinig! Het is een hoofd-vereischte, dat vele, zoo niet *alle* kanonniers een vuurmond kunnen richten, een doel weten te treffen. — In die poligonen kunnen ook de manschappen der garnizoens-bataillons veel nuttigs, veel dat hun in oorlogstijd te pas kan komen, leeren. De artillerie der kustplaatsen — eigenaardiger *kust-artillerie* genaamd — moet zich even zoo oefenen met het schieten op schijven in zee. Hier zal men natuurlijk wel altijd *schijven* moeten nemen, maar laat men die voortslepen door stoomvaartuigen of met den stroom mede drijven, dan is het vuren daarop eene zéér nuttige en noodzakelijke oefening. Men regelt deze oefening natuurlijk zóó, dat de scheepvaart geen gevaar loopt.

Eindelijk hebben wij nog te behandelen punt 8, de oefeningen die men *oorlogsoefeningen* zou kunnen noemen, — de oefeningen buiten de garnizoenen,

Van de onderdeelen van het leger te velde geschieden die zooveel mogelijk op de grenzen. Het personeel van den hoogsten in rang tot den eenvoudigen soldaat moet het terrein daar door en door leeren kennen en onze naburen moeten gewoon worden dáár ons leger te zien manoeuvreren, zonder daar iets achter te zoeken. — Het leger is en blijft toch altijd eene instelling gericht tegen het buitenland, waarom zou men dus niet altijd toonen, dat men het ook als zoodanig beschouwt? In het tegenwoordige Kamp bij Milligen leert het leger eigenlijk hoofdzakelijk een terrein kennen waar het wel *uiterst zelden* in oorlogstijd zal werkzaam zijn. — Vóór of achter den IJssel, in Noordbrabant of langs de kust is het echter zéér waarschijnlijk dat het zal optreden en dat terrein moet het van meer nabij kennen dan van de kaart, wil het niet gelijk staan met den vijand, die ook wel goede kaarten zal hebben, en wil het niet, als het Fransche leger, een vreemdeling zijn in eigen land.

Men moet als het ware langs voetpaden, midden door het land of eene moerassige streek, in het holle van den nacht, den weg weten te vinden en deze paden ook kennen om te weten waar de vijand langs kan komen. — Onder de oorlogsoefeningen versta ik het overbrengen van de troepen naar een der kampen, het oproepen van een of meer lichtingen — liefst alle — van de kampeerende troepen, en het verzamelen, wapenen en overbrengen van deze naar het kamp dat betrokken zal worden, een en ander op de wijze onder punt 2 door mij aangegeven. De militie moet daaraan gewennen, de districts-kommandanten moeten er aan gewoon worden, de administratie der spoorwegen moet op de hoogte zijn van hare taak in oorlogstijd, in één woord: men moet zorgen dat, zoo het leger werkdadig optreedt, alles gereed is.

De troepen moeten van uit het kamp hunne manoeuvres uitvoeren, zooveel mogelijk tegen over elkander ageeren, doch zonder met elkanders orders bekend te zijn. Zoo het noodig is, blijven zij van tijd tot tijd buiten het kamp, worden daar gekantonneerd of betrekken bivouack, enz. — Is het soms noodig voor het behoorlijk uitvoeren eener manoeuvre, een particulier eigendom —

bosch, bebouwd land, enz. — te betreden, dan moet dit kunnen geschieden en de geleden schade, naar billijkheid begroot en behoorlijk aangetoond, worden vergoed. Men zal dan niet telkens reclames hooren, en vooral niet van die dwaze berichten, die tot de hoogste autoriteiten doordringen, zooals in het afgelopen jaar, bijv. dat geschut werd vervoerd door te velde staande oogst, en wel bij een fort waar *geen enkele* vuurmond was verplaatst — er was geen een kanonnier beschikbaar — en waar op meer dan een uur afstands geen land te zien was waar oogst op *kon* staan.

Langs de rivieren ageerende, moet zulks in verband met de riviervededigings-vaartuigen geschieden en met de pontonniers.

Bij oefeningen aan de kusten, geschieden zij in verband met de marine, die den aanvaller voorstelt en orders ontvangt, welke voor de landtroepen geheim blijven. Ook zou men hier of daar eene landing kunnen doen uitvoeren door mariniers met licht geschut, wat voor deze, met het oog op Indië, ook nog daarenboven nuttig kan zijn, en in elk geval de oefeningen der landtroepen zéér zal bevorderen. — Het bezwaar blijft altijd bestaan — en zal moeilijk zijn op te lossen — dat men niet, zooals in oorlogstijd, hierbij van de versnelde middelen van vervoer kan gebruik maken.

De vesting-artillerie en de garnizoens-infanterie van eenige liniën en positiën bezetten de forten en sterkten, waarvoor zij bestemd zijn. Ook hier acht ik het wenschelijk, dat men wat meer trachte het leven op de forten te veraangenameu en in alle behoeften te voorzien, zoodat het niet noodig is dat het personeel zelf zich het een en ander der meest onmisbare zaken moet aanschaffen. — Gedurende dien tijd zorgen de kommandanten der beide wapens dat zij alle mogelijke gegevens omtrent het fort en den geheelen omtrek verzamelen en aantekenen. De dienst wordt als in oorlogstijd waargenomen, en van tijd tot tijd onderstellingen uitgevoerd. Het kan zeer nuttig zijn, onverwacht en zonder dat de bezetting der forten er iets van weet of vermoedt, een gedeelte van het kampeerende korps naar de forten te zenden en te trachten deze te overvallen om te zien of men de veiligheidsdienst naar behooren waarneemt. Men kan verder als regel aannemen dat een van de twee kompagnieën artillerie voor Geertruidenberg bestemd en te Breda in garnizoen, jaarlijks gedurende een paar maanden in eerstgenoemde plaats worden gedetacheerd. Zoo kunnen ook twee

van de vier voor Willemstad bestemde kompagnien en een paar kompagnien infanterie uit Vlissingen, zoo deze daar niet in garnizoenen liggen, jaarlijks een paar maanden de forten om Willemstad bezetten, en moeten de twee te Willemstad in garnizoenen liggende kompagnien vesting-artillerie jaarlijks met andere uit Breda omwisselen.

Voor de kompagnien artillerie, gelegen in plaatsen in wier nabijheid geen poligoon-oefeningen kunnen gehouden worden, wordt in den omtrek van Zeist een artillerie-kamp gehouden, waar ook het bataillon mineurs uit 's Bosch zich oefent.

De artillerie der kustbatterijen moet zich oefenen in verband met de marine, de torpédisten en de infanterie dier sterkten. Men late o. a. de marine ageeren als aanvaller, met loskruit vuren en voorbij stoomen. Men late de batterijen vuren op de schepen en men legge enkele torpédo's of versperringen — de eerste natuurlijk met exercitie-lading — en zie dan eens wat de schepen onder het vuren van de landbatterijen zien om hunne stukken te richten en het schip te besturen, of men kan bespeuren waar torpédos liggen en deze kan ontwijken, of men de versperringen kan opruimen, enz.

De artillerist gaat na wat hij van de schepen ziet, hoe hij den afstand moet beoordeelen, hoe hij het best en het snelst kan richten en vuren, enz. enz.; terwijl hij gewoon wordt door rook en kruiddamp heen te richten en doelen voor zich te zien, waar hij in oorlogstijd op zal moeten vuren. De torpédisten trachten hunne watermijnen op het juiste oogenblik te ontsteken en gaan na wat daarbij te observeeren valt, enz.; de infanterie ageert tegen landingen, waakt tegen overvalling, enz.

Ten slotte moet ik nog de aandacht vestigen op een ander kamp, dat naar het schijnt voortaan jaarlijks zal gehouden worden, namelijk het *scherpschutterskamp*. Ik zou het zéér doeltreffend achten, zoo men het jaarlijksche concours hield in of nabij het dan bezette kamp.

Na afloop van den schietwedstrijd konden dan door de kampeerende troepen eenige veronderstellingen of groote manoeuvres uitgevoerd worden, en de scherpschutters en schutters in de gelegenheid worden gesteld deze bij te wonen, naar verkiezing als toeschouwers of in de gelederen. Voor de dagen daartoe bestemd,

moeten zij natuurlijk eene billijke vergoeding genieten. Ik geloof dat dit den lust tot bijwonen van den wedstrijd nog meer zal opwekken, en dat menig scherpschutter en schutter na die manoeuvres te huis komende, meer gezonde militaire indrukken zal medebrengen, dan hij bij jarenlange oefeningen op eene of andere paradeplaats of, waar die luxe bestaat, op de schutterwei kan opdoen.

Men zal wellicht de opmerking maken, dat die wijze van oefening geld, veel geld zal kosten. Men bedenke echter dat een ongeoefend leger geen waarde bezit, en dat men zonder oefening geen geoefend leger kan krijgen. Weet iemand eene betere of even goede, maar minder dure wijze van oefening, dat zal ook mij véél genoegen doen, want ik gevoel mij ook zéér aangetrokken tot alles wat goed en goedkoop is — als militair krijgt men zéér spoedig die neiging — maar toch geef ik ongaarne voor iets minder uit dan het waard moet zijn, gedachtig aan het Hollandsche spreekwoord: goedkoop, duurkoop.

Hiermede M.H. heb ik de discussie over dit onderwerp ingeleid. Het spreekt van zelf, dat ik slechts in *algemeene* trekken mijne denkbeelden kon aangeven; ik hoop er echter in geslangd te zijn, de voornaamste punten aan te stippen. Moge het verder blijken dat de belangstelling in deze zaak onder U algemeen is, en ieder gaarne zijn gevoelens wil uiten. Ik ben overtuigd dat door mij hierover nog *lang niet* het laatste woord is gezegd; ik hoop echter dat wij door U verder zullen gebracht worden op den weg om daartoe te geraken.

De heer STIELTJES verklaart met groot genoegen de door den heer HOOGENBOOM medegedeelde denkbeelden aangehoord te hebben; hij vereenigt zich geheel met de hoofdbeginsels waarvan die spreker uitging: betere verdeling van het leger en vooral, localisatie der militie. Hij zal dus geene aanmerkingen op de aangevoerde stellingen maken, maar zich enkele vragen veroorloven en eenige afwijkingen omtrent punten van détail aangeven.

Met de bestaande grondwet en zelfs met de bestaande militie- en schutterijwetten kan reeds veel verbeterd worden; bij wijziging van militie- en schutterijwet kan Nederland een zéér krachtige verdediging bekomen. Noodeloos komt het hem daarom voor op her-

ziening der grondwet aan te dringen; want dan is sprekers vrees, dat alles op de lange baan wordt geschoven, en men *niets* zal doen, den schijn aannemende als of men *alles* wilde regelen.

Spreker is van locale indeeling der militie een groot voorstander, maar meent dat de heer HOOGENBOOM reeds zelf het gegronde bezwaar tegen zijn eigen stelsel, de verdeeling namelijk in afzonderlijke infanterie- en artillerie-districten, heeft aangevoerd.

Voor artillerie zijn manschappen van zekere lichaamssterkte noodig, en deze kan men dus niet allen in hetzelfde district vinden, maar men zal ze uit de verschillende districten moeten verzamelen, waar dan ook geene bedenking tegen kan zijn.

De opheffing der indeeling bij regimenten, vooral ook bij de artillerie, acht spreker zeer nuttig, wanneer men bij de infanterie uit de zelfstandige bataillons brigades vormt, en de tegenwoordige kommandanten en luitenant-kolonels der artillerie met vesting-kommandementen belast, de majoors gebruikende tot het bevel over de in bataljons verdeelde vesting-artillerie, dan zal die verdeeling in tijd van vrede ook die van oorlog kunnen zijn; wanneer men dan verder de soldaten der vesting-artillerie meer gelijkelijk verdeelt onder de bevolking, dan zal ook het bezwaar betreffende de meerdere vereischte sterkte der manschappen vervallen.

Spreker is ook een groot voorstander van kampen; hij moet echter doen opmerken, dat de Gorselsche heide grootendeels nog slechts in de herinnering bestaat: zij is thans bebouwd of althans verdeeld; er zijn huizen, kerken, beplantingen, wegen enz. gekomen, waardoor dat punt dus minder geschikt voor de oefeningen is.

Op de Veluwe worden evenwel vlakten, heuvelen, en bosschen gevonden, groot genoeg en geschikt voor troepenbewegingen, en, als aan den linker-oever van den IJssel gelegen, ook beter geschikt in om tijd van oorlog gebezigd te worden. Het punt bij Haarlem is goed gekozen, met het oog op de kustverdediging; koning Lodewijk had dat ook reeds als eene geschikte plaats aangewezen.

Een kamp te Rijen zal minder doelmatig zijn, omdat in die streek in den laatsten tijd ook al veel gebouwd is.

Spreker geeft in overweging of het niet beter zou zijn, behalve een kamp bij Haarlem voor de kustverdediging, twee kampen op

de Veluwe, op ongeveer drie uur afstands van elkander, tot stand te brengen? Spreker acht kampen nuttig om de manschappen meer en beter te oefenen, ook in het schieten op meerderen afstand, maar vooral acht hij kampen nuttig voor de hoofdofficieren, om met de leiding van grootere massa's vertrouwd te worden. Door twee kampen dicht bij elkander, zou hun de gelegenheid gegeven worden met 16 of 20 bataillons, kavallerie en artillerie te manoeuvreren.

Met genoegen vernam spreker van den heer HOOGENBOOM, dat hij, wat de kazerneering betreft, Maastricht en Venlo niet heeft aangegeven. Inderdaad is het een vereischte dat de troepen meer in de nabijheid der defensie-liniën liggen, maar men kan alles niet plotseling verkrijgen zooals men dat wel wenscht, en men moet daarbij ook in aanmerking nemen *que le mieux est souvent l'ennemi du bien*. Volgens de door den heer HOOGENBOOM overgelegde tabel zou het garnizoen te Leiden, waar kazerne-ruimte bestaat, vervallen, terwijl daarentegen te Assen twee bataillons zouden geplaatst moeten worden, waar echter geen ruimte thans voor aanwezig is.

Spreker gelooft dat de geheele voorgestelde regeling der garnizoenen groote uitgaven zou vereischen, en men in de eerste jaren zich meer naar de bestaande gelegenheden tot kazerneering behoort te voegen; — altijd echter de troepen *dicht bij* de defensie-liniën liggende, en geen geld meer uitgevende om *nieuwe* kazernes *buiten* die liniën te bouwen.

De heer HOOGENBOOM achtte eene sterke kavallerie noodig, vooral om vijandelijke spionnen te lichten.

Spreker moet daartegen aanvoeren, dat onze kavallerie steeds veel minder sterk zal zijn dan die des vijands. Maar het komt ook minder op *getal* dan op *hoedanigheid* aan. In het begin van den jongsten oorlog was de Fransche kavallerie zeer talrijk; zij was voor een gedeelte uitmuntend bereden, maar het schijnt dat zij niet genoeg geoefend was voor den voorpostendienst.

Bij de kavallerie komt het niet zoozeer op de getalsterkte dan wel op de geoefendheid en op goede paarden en aanvoerders aan; eene verhooging van de getalsterkte van dat wapen zou misschien leiden tot bezuiniging op andere onontbeerlijke zaken, zooals eene goede oefening van militie en schutterijen.

Spr. durft hierover geen bepaald oordeel vellen. Hij zou de cijfers der uitgaven moeten nagaan om te kunnen zien of de zaak geldelijk bereikbaar zou wezen. Hij deelt het gevoelen van den heer HOOGENBOOM, dat het duurdere maar betere de voorkeur verdient boven het goedkoopere maar onvoldoende. Intusschen, ook hieromtrent bestaan grenzen; hij weet nu niet of ze in dit geval zouden overschreden worden.

In het algemeen maakt hij omtrent de kavallerie en de artillerie — vooral omtrent de laatste — de bemerking dat de verhouding van de dépôts tot de veldtroepen te gering is. Bij de infanterie is ze beter: 36 veld- tegen 10 garnizoen-bataillons. Spr. toont uit de ondervinding in 1830 — 1839 opgedaan aan, dat *twee* dépot-batterijen te weinig is om in tijd van oorlog *twintig* veldbatterijen voltallig te houden. Dat is onmogelijk. Spr. zou ook de *zes* stukken in *acht* willen veranderen. Hij gelooft dat wij eene sterke artillerie moeten hebben: niet minder dan 3 à 4 stukken per 1000 man.

De heer HOOGENBOOM meent dat de vernieling van kunstwerken bij het terugtrekken der troepen overbodig is, omdat de vijand die toch kan herstellen. Dit kan waar zijn, zegt spreker, ten opzichte der spoorwegen. De opgebroken rails kunnen gemakkelijk en spoedig door andere vervangen worden, maar groote kunstwerken, op moeilijke punten gelegen, zijn zoo spoedig niet hersteld. Hij heeft dezer dagen gelezen dat een brug over de Moezel, die de Franschen hebben laten springen, niet eerder dan na acht dagen kan hersteld zijn. Bruggen over kleine rivieren zijn spoedig te herstellen, maar niet die welke groote spanningen hebben zooals bijv. de spoorwegbruggen over den IJssel, wier vernietiging voor een gedeelte van belang kan zijn voor de verdediging van de Utrechtsche-linie. Spr. zou er niet tegen opzien om een enkelen pijler van de bruggen te Westervoort, Zutphen of Katerveer, wier spanningen toch 50 tot 90 el bedragen, te vernietigen, wanneer wij daardoor een dag of acht voor het gereed maken der Utrechtsche-linie zouden kunnen winnen. Hij zou dit willen doen, ofschoon hij er zeer tegen is om *noodeloos* tot zulke vernieling over te gaan.

De heer HOOGENBOOM wil de oefening in kampen bij voorkeur niet doen plaats hebben midden op de heide en in duinstreken,

maar dicht bij de bewoonde plaatsen. Spr. meent dat dit kan gebeuren, bij voorbeeld op zeker gedeelte van de Veluwe waar dorpen en steden dicht bij heidevelden liggen. Hij doet opmerken dat die oefeningen voornamelijk moeten geschieden voor sommige zaken, waartoe in de garnizoenen de gelegenheid niet bestaat en die daar moeielijk geleerd kunnen worden. De hoofdzaak is daarbij evenwel de oefening van onze hoofd-officieren.

Van eene andere soort van oefening heeft de heer HOOGENBOOM niet gewaagd, zegt Spr. de oefening op de eigenlijke polderterreinen, hetgeen hij zou willen noemen de *polderschool*. Zoo moet men met schuiten op plassen enz. op de plaats zelve, den polderoorlog leeren, die in ons land te huis behoort. Die oefeningen zouden voornamelijk in de daartoe geschikte garnizoenen moeten geschieden, en de oefening met grootere massa's in de kampen.

Spr. is het niet geheel met den heer HOOGENBOOM eens omtrent het gewinnen van den soldaat aan ontberingen. Men moet in tijd van vrede niets doen om den soldaat af te schrikken van den dienst. Indien men hem met te veel detail-oefeningen kwelt, jaagt men hem weg *door verveling*. Spr. berinnert zich uit zijn dienstdienst, dat men er niet tegen opzag om ten half vijf ure 's morgens reeds in den stal te zijn om de kanonnen te bespaunen, met de batterij uit te trekken, en zich tot 3 à 4 ure in den middag te oefenen, maar de soldatenschool, het recruten-drillen, inspectiën over kleedingstukken: dat verveelde, daartegen zag men zeer op.

Men oefene de soldaten in het marcheeren. Spr. is zelf een groot liefhebber van voetreizen en wandelen, en hij weet dat men daaraan ontwend wordt, wanneer men het in langeren tijd niet doet.

Dergelijke oefening is wel degelijk noodig. Spr. doet een beroep op de officieren, die in den tijd vóór de Belgische revolutie gediend hebben, of niet de voortreffelijkheid van de rijdende artillerie in de campagne van 1830 daaraan te wijten was, dat de kolonel LIST haar duchtig geoefend en ook dikwerf zéér vermoeid had met groote marschen en manoeuvres. Daardoor kon zij het veel beter uithouden dan de troepen, die niet hadden leeren marcheeren. Juist door groote manoeuvre moet men de troepen aan ontbering gewinnen, en vermoeing leeren dragen, maar men moet ze niet vervelen.

Met genoegen heeft Spr. den heer HOOGENBOOM hooren aandringen op de herstelling van de zoogenaamde polygonen voor de schietoefeningen der artillerie; niettegenstaande de voortgaande bebouwing van de heiden, houden wij toch nog 700,000 hectares heide over die daartoe geschiktheid aanbieden. Spr. wijst op Noordbrabant, Gelderland, vooral op Drenthe dat niet meer inwoners heeft dan de stad Rotterdam. Spr. gelooft dat polygonen zeer nuttig zijn.

Die naäperij van het Belgische kamp van Braschaet, door het kamp te Waalsdorp, noemt spr. eene ongelukkige zaak. Men kan daar toch maar eenige kompagnien oefenen; de meeste worden niet geoefend. Toen bij elk groot artillerie-garnizoen een polygoon was, leerde ieder kanonnier schieten. Spr. heeft officieren hooren zeggen dat er kompagnien zijn, die in jaren geen enkel schot hebben gedaan, en er zelfs onder-officiieren zijn die nooit met scherp hebben geschoten. Spr. gelooft toch dat dit een volstrekt vereischte is. Concentratie van vesting-artillerie in een kamp is niet noodig om de kanonniers te laten schieten. Polygonen bij de groote garnizoenen zijn beter. De kosten zijn onbeduidend en bedragen voor dergelijke polygonen niet meer dan weinige honderden gulden.

Wat de stafkaart aangaat, gelooft spreker dat het niet genoeg is dat zij zeer verspreid en voor een kleinen prijs te verkrijgen is, maar dat ook ieder officier er bij de oefeningen een moet hebben, want men moet volgens die kaart kunnen loopen en zich leeren orienteeren door altijd met de kaart in de hand te marcheeren. Het moet zulk eene gewoonte worden, dat men nooit zonder kaart op reis gaat en men die wandelende of rijdende steeds bij zich heeft. Ja, spreker gaat nog verder. Toen de Pruissen den Deenschen oorlog begonnen, hadden zij eene betere kaart dan de Deenen zelven. Die der Deenen was op $\frac{1}{120\,000}$, die der Pruissen op $\frac{1}{100\,000}$. Nu bestaat er bij het Departement van Oorlog eene minuutkaart op de schaal van $\frac{1}{25\,000}$, die in kleuren is, zoodat men met één oogopslag alles ziet, maar die kaart is niet te krijgen en slechts bij uitzondering worden er wel eens uittreksels van gegeven; zij is alleen gedrukt wat de liniën betreft. In België heeft men dezelfde kaart op $\frac{1}{20\,000}$ en *die is in den handel*. Verleden jaar zag spreker die kaart, die in kleuren gedrukt is, bij officieren der genie te Antwerpen, die hem zeiden dat zij bij elken boekverkooper te bekomen was. Des avonds was

hij dus in het bezit daarvan en had hij de geheele positie van Antwerpen voor zich. Men zegt: „de vijand zal gebruik van zulk eene kaart maken;” doch wat belet hem onze stafkaart te vergrooten? want zulk eene uiterste nauwkeurigheid komt in den oorlog niet te pas. Hij laat die vergrootte (des noods iets minder nauwkeurige kaart, wat de triangulatie-punten betreft) kaart in kleuren drukken, en *dan heeft hij er een en wij niet*. Spreker gelooft dus dat het noodig zou zijn dat die stafkaart gedrukt werd en de officieren die kregen.

Eindelijk wenscht spreker eenige punten te behandelen, die de heer HOOGENBOOM niet aangeroerd heeft en die echter bij de verdediging te pas kunnen komen.

Het vervoer van troepen langs de spoorwegen blijkt meer en meer eene hoofdzaak te worden. Als men voor vijfentwintig jaren sprak van den invloed dien de spoorwegen op den oorlog konden hebben, werd men uitgelachen. De denkbeelden omtrent dat punt zijn zeer gewijzigd, doch thans komt het er op aan het noodige materieel te hebben. De verschillende spoorwegen in Nederland bezitten slechts het materieel dat voor hunne behoeften noodig is, en spreker geeft dus in bedenking of het niet zaak zou wezen die spoorwegen door subsidieën van het Departement van Oorlog in de gelegenheid te stellen, zooveel materieel aan te schaffen als voor het vervoer van de troepen in oorlogstijd vereischt zou worden. De locomotieven, die men hier bezit, zijn sterk genoeg omdat wij bijna nergens hellingen hebben; zij kunnen zware treinen trekken, maar spreker vreest dat het getal wagens niet groot genoeg zou blijken te zijn.

Wanneer de troepen worden samengetrokken en uit de kampen oprukken naar de punten waar het gevaar dreigt, zijn er, behalve de spoorwegbruggen, nog gewone passages over de rivieren noodig. In de richting naar 's Hertogenbosch heeft men de spoorwegbruggen van Kuilenburg, Bommel en Hedel, doch deze zijn niet voor de gewone passage geschikt, en die van Bommel heeft zelfs slechts één spoor. Met infanterie daarover te komen zou des noods nog gaan, maar met kavallerie en artillerie is er geen denken aan. Er moeten dus goede breede schipbruggen over de rivieren zijn, doch daaraan ontbreekt het. Indien wij een aanval uit het zuiden te vreezen hadden, zouden de troepen niet spoedig

genoeg derwaarts kunnen komen. Met opzicht tot de infanterie is het bezwaar minder groot, omdat deze met stoombooten vervoerd kan worden, doch voor de bespannen troepen is het een énorm oponthoud. Daarom gelooft spreker, dat het wenschelijk zou zijn dat het Departement van Oorlog zich verstond met de vele steden, die gaarne bruggen willen hebben, en den bouw daarvan door subsidiën gemakkelijk maakte. Daarvoor zouden die bruggen in tijd van oorlog ter beschikking van het Departement moeten zijn. Indien deze weg werd ingeslagen, behoefde men in de magazijnen dat materieel van planken en balken niet meer te houden, dat er nu aanwezig is, maar waarvoor men de schepen mist om er bruggen van te leggen. Naar sprekers inzien zouden de steden gemakkelijk te bewegen zijn, om tegen subsidie die bruggen te maken. Hij zou zelfs willen voorstellen, het personeel, dat bij de bediening dier bruggen noodig is — in 't geheel een man of twintig — vrij te stellen van de andere milicie-oefeningen. Dan neemt men in geval van oorlog de brug met het geheele personeel, hetwelk gewend is er mede om te gaan, en heeft men brug en pontonniers te gelijk beschikbaar.

De heer KROMHOUT. Ik veroorloof mij *drie opmerkingen* te maken op hetgene door de beide sprekers is in het midden gebracht. Ik wensch *ten eerste*, zegt hij, het voorstel van den heer STIELTJES, om het materieel der spoorwegen te vermeerderen, te bestrijden, daar ik geloof dat het niet urgent is. In het afgelopen jaar toch zijn, bij gelegenheid der mobilisatie van het leger, al de troepen in twee dagen op hunne plaatsen geweest, zonder dat de gewone treinen hebben behoeven op te houden, op één na, van Utrecht naar 's Hertogenbosch, indien ik mij niet bedrieg. Indien het in tijd van oorlog noodig is, het troepenvervoer op nog grootere schaal te doen plaats hebben, heeft men *alle treinen*, ook die welke voor het particulier vervoer dienen, ter beschikking. Ik kan mij daarom niet vereenigen met het denkbeeld, om uit de schatkist aan de verschillende spoorweg-maatschappijen subsidiën te geven tot vermeerdering van het getal hunner wagens — waarvan die maatschappijen het nut en wij, het Departement van Oorlog, geen voordeel zouden trekken.

Ten tweede. Naar aanleiding van het voorbeeld der kaart van Antwerpen, op eene schaal van 1: 20000, dus ongeveer overeenkomende met onze strookkaarten, hetwelk de heer STIELTJES heeft aangehaald, zou ik het goedvinden dat onze officieren ook zulk eene kaart van ons land hadden, doch ik zou niet wenschen dat die in den handel werd gebracht; de officieren zouden b. v. reus voor de ontvangene strookkaarten moeten afgeven. Ik heb in den afgelopen zomer de verkenningen op de Veluwe bijgewoond en daarbij gebruik moeten maken van de bestaande stafkaart, die over de Veluwe meer dan twintig jaar oud is en nu herzien wordt, om haar aan te doen sluiten aan de strookkaart van den IJssel, waarvoor zij in kleurendruk zal worden uitgevoerd. Toen heb ik ondervonden hoeveel moeite het kostte om met *die* kaart over de heide te komen, want men kon zich niet behoorlijk oriënteeren, daar er tal van ontginningen hebben plaats gehad en er huizen, dorpen, torens gekomen zijn, die vroeger niet bestonden. Ik had zelfs moeite om den bekenden koningsweg te vinden, daar ik mij moeielijk kon oriënteeren en gedurig misleid werd door een toren, welke niet op de kaart voorkwam. Later bleek het die te zijn van het nieuw ontstane dorp Schaasberg. Als men dus de kaart heeft die nu in den handel is, en dien de vijand zal hebben indien wij in oorlog geraakten, zal het zeer moeielijk zijn terecht te komen. Wij moeten ons dus het voordeel voorbehouden de goede kaart te hebben, en ik zie volstrekt de noodzakelijkheid niet in om, door het in den handel brengen van de strookkaart, een vreemdeling dit voordeel ook te bezorgen. Ik ben tegen het in den handel brengen der strookkaarten.

Ten derde. Wat de indeeling in garnizoenen door den heer HOOGENBOOM aangegeven betreft, waarover ook de heer STIELTJES reeds een woord heeft gezegd, daarbij zou zeker meer zuinigheid kunnen betracht worden, door gebruik te maken van de gelegenheid, die in sommige gemeenten tot legging van garnizoen bestaat. Volgens de overgelegde tabel zou er bijv. in Delfzijl, Hoorn, Leiden, Gouda, Woerden, Delft geen garnizoen gelegd worden, terwijl zich daar kazernen bevinden. In andere gemeenten, zooals in Leeuwarden, alwaar zich eene groote nieuwe (de oude is voor

eenige jaren afgebrand) kazerne bevindt zou slechts 1 eskadron, in Deventer, alwaar insgelijks eene ruime en zeer goede kazerne bestaat, maar 2 eskadrons, in Zwolle en in Assen, waar geen goede plaats is voor eene kompagnie, 2 bataillons geplaatst worden enz. De indeeling der garnizoenen zou meer in verband met de bestaande gelegenheid, en dus meer overeenkomstig de belangen der schatkist, zonder daarom den dienst te schaden, kunnen geschieden. De door mij aangehaalde garnizoenen *liggen toch allen* of aan of in de nabijheid van de bestaande spoorwegen want Delfzijl zal toch ook een garnizoen in oorlogstijd moeten hebben.

De heer ELAND. De heer STIELTJES heeft de opmerking gemaakt, dat concentratie alleen dan goed is, wanneer zij onmisbaar is. Daarmede is spreker het eens, en ten gevolge daarvan zou hij niet een geheel bataillon mineurs te 's Bosch en één te Utrecht willen plaatsen; het zou beter zijn, wanneer men de kompagniën verdeelde. Indien b. v. de IJssel-linie wordt behouden, is het noodzakelijk, gebruik te maken van het water, dat de verschillende beken aanvoeren om partiële inundatiën te stellen; dat water wordt opgehouden door stuwen en andere middelen, welke in tijd van oorlog vernield of opgeruimd moeten worden, en het is dus hierom, en om vele andere redenen, noodzakelijk, dat de mineurs, welke die werkzaamheden zullen moeten uitvoeren, daar gevestigd zijn. Voor andere plaatsen geldt eene dergelijke redeneering; en in het algemeen is het daarom goed, de mineurs garnizoen te doen houden, waar zij geacht kunnen worden van nut te zullen zijn.

Een ander punt betreft de spoorwegbruggen. Naar het oordeel van spreker is de vernieling der groote overspanningen in lange niet altijd noodig. Wanneer men b. v. de draaibrug van het Katerveer en bij Zutphen opent en daarna 8 moeren losschroeft, zakt zij op den pijler, en er zal meer dan gewone kracht noodig zijn, om ze weer op hare plaats te brengen. Men verkrijgt dan 2 openingen, ieder van bijna 20 meter, en de overbrugging hiervan zal niet zoo gemakkelijk zijn, omdat het dek der bestaande brug ver boven den waterspiegel ligt. Voor den overgang van troepen zal

dus de vijand wellicht liever een pontonbrug slaan, dan die herstelling te beproeven (1).

De heer HOOGENBOOM. De heer STIELTJES acht het wenschelijk — even als door mij bij de vesting-artillerie werd gezegd — ook de militia der infanterie en artillerie te velde uit dezelfde districten te nemen, omdat men dan de meest geschikte voor de artillerie kan aanwijzen. Ik kan mij daarmede ook goed vereenigen, hoewel ik het minder noodzakelijk acht dan voor de vesting-artillerie. Het spreekt van zelf dat men dan de districten grooter moet nemen, wil men 1000 man infanterie en nog een zeker aantal artilleristen uit eenzelfde district nemen. Bovendien kan men alleen die districten nemen, die om of zéér nabij de garnizoensplaatsen der artillerie liggen.

Wat de Gorsselsche heide betreft, ik dacht dat die nog bestond. Ofschoon die thans beplant schijnt te zijn, zou die misschien ook nu nog voor een kamp kunnen ingericht worden, wanneer men slechts hier of daar, waar dit noodig is, wat terrein onteigende, eenige boomen omhakte enz. Men had dan al dadelijk eene behoorlijk beschutte, aangenaam gelegen legerplaats. Tegen het maken van twee kampen op de Veluwe, heb ik geen bezwaar; integendeel zou dit het voordeel aanbieden, dat men meer gelijkmatig en met grootere troepenmacht te gelijk tegen elkander zou kunnen ageeren.

Enkele voordeelen zullen hierdoor echter vervallen, bijv. het zoogenaamd tot oefening bijeentrekken van troepen in het zuiden, als er gevaar bestaat, en het oefenen van troepen op de terreinen van Noordbrabant.

Wat de quaestie der garnizoensplaatsen betreft, het spreekt van zelf dat ik de zaak alleen in algemeene trekken heb aangegeven, zonder op de locale gelegenheid om troepen te plaatsen — waarover ik trouwens niet kan oordeelen — in détails te komen. Ik heb willen doen uitkomen dat men:

1°. de troepen niet te veel moet versnipperen over kleine plaatsen;

(1) Te Zutphen moet ook nog de dubbele ophaalbrug worden opgeruimd; ook dit zal spoedig kunnen geschieden; de wijze waarop, kan echter zonder schets-teekening niet gemakkelijk worden verklaard.

2°. alleen dáár troepen moet leggen, waar zij behoorlijk oefenings-terrein vinden.

Zoo er eene prachtige kazerne is in eene plaats, waar niet ge-oefend kan worden, dan betreur ik dat, maar wil de oefening van den troep niet daaraan opgeofferd zien.

Overigens heb ik toch ook gezegd; in Leiden, Woerden en elders zou men eenige Compagniën kunnen detachceeren, en deze uiterlijk na één jaar weer afwisselen, omdat b. v. te Leiden noch voor de artillerie noch voor de infanterie, zoo ver mij bekend is, eene behoorlijke oefeningsplaats is of een gemaakt worden. De artillerie ging gewoonlijk naar Katwijk om zich te oefenen. In Leiden kan dus geen *vast* garnizoen gelegd worden.

Het depôt bij de batterijen. Over versterking der troepen voor het veldleger heb ik weinig gezegd, omdat ik de noodige gegevens voor een juist oordeel mis. Misschien is het wenschelijk, de depôts te vermeerderen. Ik heb alleen 2 depôts aangenomen, omdat die bestaan.

De *vesting-artillerie* heb ik uitgebreid, omdat ik overtuigd ben dat die uitbreiding *dringend noodzakelijk* is. Er is door mij gerekend op 2800 schutters. Volgens de sterkte bezitten wij 2900 à 3000 schutters maar op die getallen zal men niet kunnen rekenen.

Het onbruikbaar maken der spoorwegen. Ik moet vooropstellen, dat ik ben uitgegaan van het denkbeeld dat de spoorwegen aan den IJssel afgesloten zijn door *forten*. Is dit niet het geval, dan zal toch het onbruikbaar maken der spoorwegen weinig baten, want de vijand zal, wanneer hij staat voor een onbruikbaar gemaakte spoorwegbrug, het materieel voorloopig met ponten kunnen overzetten, terwijl hij de brug herstelt. De Fransch-Duitsche oorlog zal waarschijnlijk deze zaak nader ophelderen. Zeker is het, dat men bij herbaling heeft gelezen van het doen springen van spoorwegbruggen en viaducten, en dat altijd spoedig daarop weer werd vermeld dat de communicatie was hersteld. Een afdoend oordeel is echter niet mogelijk, daar men vooraf zou dienen te weten welke spanning de bruggen hadden, hoe hoog zij boven den *bodem* der rivier lagen en in hoeverre de vernieling was gelukt. Het komt mij voor dat een pijler zal vernield worden, een stuk van het eind der brug zal uiteenslaan en dat men vooraf eenige verbindingen zal losgemaakt hebben, zoo dat de brug ineenzakt.

Nu is de vraag echter; zal de vijand met zijn medegevoerd spoorwegbrug-materieel, waarvan hij eene belangrijke hoeveelheid in zijne magazijnen schijnt te hebben, niet spoedig op die overblijfselen van de gesprongen brug eene *noodbrug* kunnen bouwen, waarover hij desnoods zijn spoorweg-materieel wagen voor wagen heen brengt? Reeds in de voorgaande vergadering heb ik daarop gewezen, en heb ik daarbij ook gezegd: wanneer er bruggen en dergelijke werken vernield worden, zal het jaren duren eer ze weder hersteld zijn, wel te verstaan voor *vrede*- en niet voor *oorlogs*gebruik — in het laatste geval behelpt men zich zoo goed mogelijk, doch in vredetijd mag bij spoorwegen van *behelpen* geen sprake zijn — en zal de handel daarbij meer nadeel ondervinden, dan de bedoelde forten zullen kosten. Waar ik van vernielen van wegen sprak, had ik meer het oog op de wegen oostwaarts van den IJssel, ten einde den vijand te beletten zijne versterkingen over die wegen aan te voeren om den IJssel te forceeren en daardoor tijd te winnen.

Oefeningen in polders mag zeer wenschelijk geacht worden; zoo ook bijv. het tirailleeren op vlak en ongedekt terrein, dat bij ons ook nog al eens zal voorkomen, en wat veel moeilijker is dan op terrein dat goede dekking aanbiedt, waarop sommigen die oefening uitsluitend willen houden.

Wat betreft het oefenen in ontberingen, moet ik, waarschijnlijk echter slechts in opvatting, met den heer STRIELTJES verschillen. Ik beschouw bijv. het doen van groote marschen niet als eene ontbering, maar integendeel eene zéér nuttige oefening; maar wel het verblijf gedurende een zestal weken in een kamp in tenten die toch omwaanjen kunnen, die bij guur en nat weder, naar het mij voorkomt, ongezond en in elk geval niet zeer aantrekkelijk zijn voor het daarin te huis (?) behorende personeel als dit afge-mat, doornat en bemodderd, na eenen langen marsch, daarin aankomt. Ik zou daarom liever houten barakken zien gebruiken die in oorlogstijd tevens uitmuntend te benutten zijn voor veldhospitalen achter de liniën en tot huisvesting der talloze wachtposten die wij noodig zullen hebben. Men bedenke daarbij, dat men de ontberingen van zelf in oorlogstijd zal weten door te staan, en dit toch niet in 6 weken is te leeren, terwijl wij onze troepen ook niet behoeven op te leiden om oorlog te gaan voeren in

Rusland of andere ver verwijderde streken. Ons leger dient immers juist om te *beletten*, dat men ons in geschillen met Rusland of andere mogendheden *medesleept*.

Ik acht ook meerderen voorraad van materieel bij de spoorweg-maatschappijen voor eventueel troepen vervoer zeer wenschelijk als, dit werkelijk voor de behoefte noodig is. — Zoo ook het leggen van een doorlopend tweede spoor op den centraal-spoorweg.

Wat aangaat het geheimhouden van kaarten, dit blijft eene moeilijke quaestie; maar zonder dat wij aan den vijand den weg in ons land wijzen, zal deze wel gelegenheid genoeg hebben om zich goede kaarten te doen maken.

Het verkeerde van geen goede kaarten van ons eigen land te hebben, heeft de heer KROMHOUT zelf aangetoond, door de mededeeling dat hij op de Veluwe zijnde, met de bestaande kaart in handen den weg bijna niet kon vinden, en dit was nu in vredetijd, zeker wel op klaar lichten dag, en iemand die gewis meer van het terrein heeft geweten dan menig ander. — Bovendien is het moeilijk behoorlijk toezicht te houden op het geheim blijven der kaarten, die persoonlijk aan de officieren zouden toevertrouwd worden. Zonder aan kwade trouw te denken is het toch mogelijk, dat men zulk eene kaart verliest of dat deze wordt ontvreemd, want die is dan toch veel, zéér veel geld waard, aannemende altijd dat het een *feit* en niet eene *illusie* is — zooals werkelijk het geval is, naar ik geloof — dat de vijand *onmogelijk* eene goede kaart kan krijgen. — Ik voor mij geloof echter dat Pruisen, om ons nu maar eens bij die mogendheid te bepalen, wel middelen zal vinden om alle gegevens te krijgen. Een landschapschilder bijv. door Pruisen onder dien naam uitgezonden, die *om de wille van de schoone streek* maanden op de Veluwe vertoeft, zal wel gelegenheid vinden het een of ander te noteeren of op onze stafkaart te wijzigen. Het behoeft geen betoog, dat hij wel zal weten wat hij moet noteeren.

Het verdient overweging, de kaarten voor onze officieren bestemd, op eene zéér dunne, taaie stof te drukken, en niet op dik week papier.

Ten aanzien van het koloniaal werfdepôt kan ik nog mededeelen, dat nog onlangs een officier bij die instelling in mijn bijzijn aan anderen verklaard heeft, dat hij vermeende dat weinig plaatsen daarvoor beter geschikt waren dan Harderwijk. De massa

vreemdelingen die daarbij aangenomen worden, zouden op plaatsen als Utrecht of Amsterdam spoedig weer verdwenen zijn; maar te Harderwijk is daarop eene uitmuntende controle te houden. Dat kan men in groote plaatsen niet zoo hebben.

Wanneer op de heide een man weggeraakt is, dan is ieder in de weer om hem terug te vinden, want daarmede wordt *f* 3 of *f* 5 verdiend. Wordt iemand na bezetten tijd in eene herberg gevonden, dan wordt dat uitspanningsoord (?) verboden, zoodat de eigenaars het verkiesselijker achten, plakkers de deur uit te zetten. — In groote handelssteden valt daaraan niet te denken. Ik haal dit aan, om aan te toonen dat het niet zoo gemakkelijk is eene goede plaats aan te wijzen, en men dus maar niet zoo lichtvaardig dit depôt moet verplaatsen. Men heeft wel eens het oog op Amsterdam gevestigd, maar die stad is daarvoor zeker wel het minst gunstig.

De heer ELAND zou de mineurs meer verdeeld willen zien: de kompagnieën uit 's Bosch zou hij langs den IJssel willen plaatsen, omdat het in oorlogstijd altijd een voordeel zou zijn dat zij reeds op de plaats harer bestemming zouden wezen, en daar bekend zijn met alles wat zij reeds dadelijk moeten doen. Ik heb de mineurs bij elkander gelaten, omdat ik meende dat het voor de oefening wellicht voordeeliger zou zijn. Het behoeft niet gezegd te worden, dat ik mij niet bevoegd acht, tegen deskundigen in, mijn gevoelen staande te houden, en ik zou thans zelf bij nader inzien die verdeeling beter achten, doch daarvoor dan kompagnieën uit Utrecht nemen, omdat ik die voor het veldleger heb bestemd.

De heer STIELTJES wenscht nog een punt toe te lichten uit de rede van den heer HOOGENBOOM, dat hem straks is ontgaan, en iets in antwoord aan de heeren ELAND en KROMHOUT te zeggen.

De artillerie en de kavallerie is door den heer HOOGENBOOM vrij gelijkmatig bij de divisieën ingedeeld, maar spr. zou van beide wapens eene reserve willen houden. Van de door den heer HOOGENBOOM voorgestelde sterkte van 20 veld-eskadrons, zou spr. 10 of 12 in reserve willen houden, waarover de opperbevelhebber en niet de divisie-kommandant zou kunnen beschikken. De overige zouden bij de divisieën ingedeeld zijn.

Het oplichten van spionnen door kavallerie zal zeer moeielijk gaan. Men herkent ze toch niet. Die spionnen hebben geen uniform aan; het is geen korps, en spr. gelooft dat eene goed ingerichte politie hen veel beter op het spoor zal komen dan dit door militairen zou kunnen geschieden.

Spr. is het volkomen met den heer HOOGENBOOM eens, dat er fort en op den IJssel, op den linkeroever, tegenover de bruggen moeten zijn. Maar als men die eindelijk moet overgeven, dan moet men toch ook in het laatste oogenblik een gedeelte van de bruggen vernielen, om aldus den vijand nogmaals oponthoud te veroorzaken.

Spr. wil er nu nog den heer HOOGENBOOM op wijzen, dat in de laatste jaren veel minder vreemdelingen voor den dienst in Indië zijn geworven. Van 1856—1860 heeft men het Engelsche vreemden legioen en *zoogenaamde* Zwitsers, die uit Napels waren weggejaagd, aangenomen. Dit geschiedde met zulk een gelukkig gevolg, dat wij in 1860 daaraan de pogingen tot opstand in Djocjocarta, Solo, Ambarawa en Samarang te danken hebben gehad. Spr. gelooft dat men die vreemdelingen in Nederlandsch Indië best kan onthouden, wanneer wij onze troepen minder in de ongezonde kustlanden, meer in de hooge streken leggen. Dit eerste geschiedt volgens eene oude overlevering van de Compagnie, omdat zij niet anders dan kustlanden bezat.

In Januari 1863 bijv. waren er bij de soldaten, die in Soerabaja lagen, honderden zieken: het groote hospitaal was overvol. Wanneer wij een spoorweg hadden gehad naar Passarouan en Malang, dan zouden wij ze in vier uren hebben kunnen vervoeren, naar eene inrichting tot herstel van gezondheid, waar menschen, die, om het zoo eens uit te drukken, $\frac{3}{4}$ dood van expeditiën terugkomen, geen andere medicijnen krijgen dan eenige weken in de open lucht te verblijven, en er dan weder uitzien alsof ze in Europa geweest waren. Door de verplaatsing van het garnizoen van Soerabaja naar Malang, van Samarang bijv. naar de Kadoe, van Batavia naar de grenzen van de Preanger, enz. zou het contingent, dat tot nog toe tusschen 1500 en 2000 heeft gevarieerd, tot 1000 en 1200 gereduceerd kunnen worden. Het is niet noodig de koloniale in Amsterdam of Rotterdam te leggen, waar men er misschien veel tegen zou hebben, want, al zijn het

Nederlanders, zoo zijn het toch niet altijd de beste elementen; maar men zou den Helder of Brielle kunnen kiezen. Helvoet noemt spreker niet, want daar is geen ruimte.

De beschouwingen van den heer KROMHOUT, met betrekking tot de kaart, kan spreker niet toegeven. Hij heeft het voorbeeld van den oorlog over Sleeswijk-Holstein aangehaald, om in het licht te stellen, dat de Pruisische officieren eene grootere en betere kaart (in kleurendruk) hadden dan de Deenen zelven. In zijn gevoelen is hij versterkt door hetgeen de heer KROMHOUT gezegd heeft. Hij heeft veel gewandeld met de stafkaart tot gids, en die in de streken bij den IJssel uitmuntend bevonden, doch op de Veluwe, waaromtrent zij nog niet herzien is en waar veel is bij gebouwd, laat zij wellicht, zooals de heer KROMHOUT meêdeelde, te wenschen over. Onze officieren zouden daar den weg niet kunnen vinden, maar de vijand, voor wien het op geen nauwkeurige triangulatie, maar alleen op eene figuratieve voorstelling aankomt, zou wel zorgen die te bezitten. Geheimhouding helpt dus niets. Van een terrein, waar ieder mag wandelen, kan de vijand eene kaart bezitten, zoo goed als hij verlangt. Op die gronden zou spreker voor *volkomen openbaarheid* zijn.

Zulk eene kaart zou bovendien van onberekenbaar nut zijn bij opmetingen voor spoorwegen, kanalen, enz. Wanneer die kaart niet publiek is, moeten de betrokken maatschappijen telkens zulke kaarten laten opmaken, met duizenden guldens kosten. Waarom dus die kaart niet publiek gemaakt? Spreker vindt het beter zoo als het in België is, waar men die in den handel brengt.

Ten aanzien der beschouwingen van den heer KROMHOUT omtrent het materieel der spoorwegen, moet spreker opmerken dat wij geen oorlog gehad hebben; ons leger is over het geheele land verspreid geweest. Maar ondersteld, dat het geheele leger bij een werkelijken aanval naar één bepaald punt had moeten gericht worden, dan is spreker niet gerust dat het aanwezige materieel voldoende zou geweest zijn, al had men het personen-vervoer ook gestaakt.

Wat de verdeeling der mineurs betreft, heeft spreker met genoegen gezien, dat de heer HOOGENBOOM dat belangrijke wapen verdubbeld wil hebben. In een land, waar zooveel werken aan te leggen, forten op te werpen, afdammingen en palissadeeringen te

maken zijn, enz., moet dat corps eene groote sterkte bezitten, doch spreker erkent met den heer ELAND, dat het goed is hen te verspreiden. Een vroeger denkbeeld van spreker was, bij elke brigade eene kompagnie pionniers te hebben, met kapiteins der genie en luitenants van de infanterie welke aldus practisch dien dienstleeren en dan weder bij hun corps invallen. Dit heeft het voordeel, dat men bij de infanterie een honderdtal officieren zou krijgen, die feitelijk de pioniersdienst, het slaan van kleine bruggen enz. geleerd hadden, en dat de officieren van de genie meer den dienst met de troepen zouden leeren, hetgeen zoo hoog noodig is.

Wanneer men de vroegere zoowel als de tegenwoordige oorlogen nagaat, ontdekt men overal dat de genie-officieren met de troepen vertrouwd moeten zijn. Met het groot aantal vestingen dat wij bezitten, is het ook voor onze genie-officieren eene behoefte, dat zij met de troepen weten om te gaan. Dit zou een groot voordeel zijn, zoowel voor de verdediging van het land als voor de officieren zelve.

De heer KROMHOUT merkt ten aanzien van het beweerde omtrent de onvoldoende hoeveelheid van het bestaande spoorwegmaterieel op, dat hij niet weet het aantal wagens waarover men zou kunnen beschikken, aangezien hij zich het cijfer niet herinnert, maar het is ieder bekend dat in den oorlog alle wagens, ook zelfs de goederen-wagens, worden geutiliseerd. Hij kan daarbij de verzekering geven dat het aantal wagens, daarbij het materieel rekenende dat van oostwaarts van den IJssel en zuidwaarts van de Maas kan worden teruggetrokken, zeer aanzienlijk is.

De heer HOOGENBOOM meent dat vernieling der spoorwegbruggen alleen geen groot nadeel aan den vijand zou berokkenen, omdat spreker beweert dat de vijand zijne te vervoeren troepen of zijn materieel toch per spoor zal kunnen vervoeren tot aan de vernielde brug; dat hij vervolgens niets anders te doen heeft dan af te laden en aan de overzijde weder op te laden, en verder te gaan. Het *eerste gedeelte* van dit beweren is juist, doch het *tweede gedeelte* komt mij vreemd voor. De vijand kan afladen, de rivier overgaan, goed, maar dan? — van opladen is hier geen sprake. Om de locomotieven en wagens uit elkander te nemen en aan de overzijde op de rails te plaatsen, kan toch de bedoeling niet

zijn, want dit is geene kleinigheid, en wij van onze zijde zullen toch de treinen voor den vijand niet gereed maken. Ik herhaal het, dat mij dit beweren vreemd voorkomt. De vernieling van spoorwegbruggen zal eene groote belemmering geven, want, wanneer wij zorgen dat het materieel verwijderd is, zal er geen quaestie van overlading kunnen zijn. Haalt men tijdig al het materieel over de rivieren, dan is men bovendien volledig in staat om in de behoefte voor troepenvervoer te voorzien.

De heer SIX kan zich niet vereenigen met het denkbeeld van den heer STIELTJES, om de genie-troepen te velde te doen aanvoeren door kapiteins der genie, bijgestaan door luitenants der infanterie. Zullen die troepen werkelijk die diensten verleenen, die men van hen kan en moet verwachten, dan is het een hoofdvereischte, dat alle officieren bij het vernielen of weder herstellen van communicatie-middelen zoodanigen weg inslaan, dat in den *kortstmogelijken* tijd het beoogde doel worde bereikt. Spreker meent, dat daartoe een grondige kennis van de samenstelling der bedoelde middelen onmisbaar is; hij gelooft dus, dat de leiding der genie-troepen te velde wel degelijk en uitsluitend aan ingenieurs moet worden toevertrouwd.

Het is met opzet dat spreker de benaming mineurs, — tot nog toe in deze discussie gebezigd, — door die van genie-troepen verving; hij acht in het gegeven geval eerstgenoemde benaming even onjuist, als hadde men hier, in stede van infanterie en artillerie, tirailleurs en vuurwerkers genoemd. Spreker betreurt zeer, dat men slechts al te dikwijls, — en niet het minst bij de oefeningen der genie-troepen, — het *mineeren* op den voorgrond stelt, wat zijns inziens in Nederland bepaaldelijk als bijzaak voor die troepen moet worden beschouwd.

Wat de heer STIELTJES heeft gezegd, aangaande het niet genoeg bekend zijn met den troep, waaraan onze genie-officieren zouden euvel gaan, het valt, helaas, niet te loochenen; doch daarin ware toch wel verandering te brengen, indien men die officieren niet, zooals nu het geval is, slechts 1 à 1½, hoogstens 3 jaren, bij het bataillon mineurs en sappeurs indeelt, maar ze minstens 6 Jaar bij dien troep laat dienst doen, wat spreker volstrekt niet onmogelijk voorkomt.

De heer HOOGENBOOM acht het niet noodig, dat men bij een

terugtocht den vijand telkens kleine hindernissen in den weg legge! — Spreker komt hiertegen op; hij gelooft dat, bijv. bij een terugtocht van den IJssel ieder beletsel, dat den vijand wordt voorgelegd, zij het dan ook nog zoo gering, werkelijk dienst zou doen. Ieder uur, spreker zou haast zeggen iedere minuut, dat men den vervolgenden vijand ophoudt, is winst, is een kans te meer voor onze kolonnes om veilig de achtergelegen liniën te bereiken; om zich, door het terrein gediend, in te zekerder slagorde te scharen. Spreker wijst hierbij op nieuw op het belang toch vooral technisch bekwame, met hunnen troep vertrouwde en op het terrein bekende officieren bij de genie-troepen in te deelen. Op laatstgenoemd vereischte heeft ook de heer HOOGENBOOM gewezen; spreker kan met het oog daarop niet ontkennen, dat het hem bevreemdde in het programma van den heer HOOGENBOOM te zien opgenomen een bataillon genietroepen in vreedstijd te 's Bosch te stationeeren; en dat bataillon de verdediging der Utrechtschen Amsterdamsche-liniën te willen toevertrouwen. Die liniën, vooral wat de inundatie-middelen betreft, grondig te leeren kennen is, geene gemakkelijke zaak. Spreker weet, door eigen ervaring, dat daartoe aanhoudend verkeer in de linie onmisbaar is. Hij acht het dan ook onontbeerlijk, dat de genie-troepen, die voor de verdediging dier liniën zullen worden aangewezen, jaarlijks, gedurende eenige maanden daarheen gedetacheerd worden.

Doch over het algemeen kan spreker zich niet vereenigen met de indeeling, zooals de heer HOOGENBOOM die voor de genie-troepen voorstelt. De jongste zomer heeft niet onduidelijk doen zien, welke bezwaren er aan verbonden zijn, eenen troep, die gewoon is in haar geheel garnizoen te houden, plotseling in kleine detachementen op te lossen. Het wenschelijke der spoedige oprichting van dépôt-kompagnien daar latende, acht spreker het noodig de genie-troepen reeds in vreedstijd kompagniesgewijze garnizoen te doen houden.

Wat het publiceeren van terreinkaarten betreft, wenscht spreker een feit te vermelden, hem mêegedeeld door een onlangs overleden opperofficier van het Nederlandsche leger. Deze was kort na de verbetering van het fort Ehrenbreitstein belast geworden met eene zending aan het Fransche hof. Bij die gelegenheid was hij met een der Fransche maarschalken, in het bijzijn van ver-

scheiden militaire attachés der Pruissische legatie, in discussie getreden omtrent de nieuwe inrichting van genoemd fort. Spoedig werd echter alle verschil van opinie weggenomen, doordien eene naauwkeurige teekening van Ehrenbreitstein, op last van den maarschalk te voorschijn gebracht, tot in de kleinste bijzonderheden uitsluitel gaf. Spreker acht dit wel een bewijs, dat men buitenslands, *ondanks* alle geheimhouding, *spoedig* en *zeker* omtrent de defensie der aangrenzende landen is ingelicht.

De heer BLAAUW wenscht eene opmerking te maken met betrekking tot het getal van 3400 paarden, dat volgens den heer HOOGENBOOM noodzakelijk zou zijn voor de verdediging van ons land. Spreker meent dat men aan het verdedigingsvermogen der kavallerie in den laatsten tijd, vooral hier te lande, eene groo-tere kracht moet bijzetten. De werkkring van dat wapen bij ons wordt te veel beschouwd als die bij groote legers. Spreker gelooft echter dat men in ons land toch ook een goed gebruik van de ruitery kan maken. Zij moet niet zijn bereden infanterie, maar toch kan zij van de karabijn, het stelsel Remington, een uitmuntend wapen, zich in tijd van vrede goed leeren bedienen, om in oorlogstijd daarmede groote diensten te verrigten. De heer HOOGENBOOM stelt op den voorgrond dat de lijn, die ons als het ware met Pruisen verbindt, d. i. het terrein tusschen Zwolle en Arnhem, voor een groot gedeelte door de ruitery bezet zal worden. Wij moeten dus in aanraking en voeling blijven met de Pruisische ulanen. Ondersteld nu dat wij door overmacht terug worden gedreven, dan spreekt het van zelf dat wij langzamerhand achter den IJssel moeten komen.

Zou het nu niet mogelijk zijn, vraagt spr., dat de kavallerie voor de ulanen terugtrekkende, gebruik makende hetzij van bosschen, huizen, van verheffingen van terrein enz., zich daarachter plaatste, dat men een gedeelte liet afzitten en op veertig pas vuurde? Zou dit geen uitstekende resultaten opleveren? Wanneer men aldus het verdedigingsvermogen van de ruitery verhoogde, gebruik makende van de natuurlijke middelen die het terrein aanbiedt, en zóó twee of driemaal ageerde, zou dan daardoor het voortdringen van den vijand niet vertraagd worden? Daardoor zou, mocht dit noodig zijn, tijd kunnen worden gewonnen om het leger achter de IJssel-linie in eene goede positie op te stellen.

Wanneer men dit op eene groote schaal deed door uitstekend goed afgerichte ruiters, die uitnemende schutters waren, iets waartoe geen zoo bijzondere opleiding, maar vooral ijver en wilskracht vereischt wordt, dan zou zulks een groote steun aan de verdediging verleen. Indien men aldus achter de IJssel-linie zou geraken, dan zou daardoor misschien eenigszins zijn te gemoet gekomen aan hetgeen geen klein gebrek mag genoemd worden, dat bestaat in de ligging van den spoorweg tusschen Zutphen en Zwol (1). Spr. heeft dit alleen in hoofdtrekken willen aangeven. Hetzelfde is op groote schaal uitgevoerd door de Amerikanen. Zij hebben een prachtig gebruik gemaakt van hunne ruitery. Bij het uitbreken van den oorlog hadden de Zuidelijken bijna geen kavallerie. Later hadden zij ongeveer 18 000 ruiters in Virginië en elders. Hetzelfde kunnen wij hebben in den Achterhoek. Is het terrein doorsneden, dan kan de vijand daarvan evenmin gebruik maken als wij. Maar laten wij in ons eigen land partij weten te trekken van de gunstige gesteldheid van den grond. In 1866 hebben de Pruisen ook van het aangegeven middel een goed gebruik gemaakt. Ik geloof bij Tischnowitz kwam een Pruisische afdeeling, op verkenning zijnde, tegenover eenige Oostenrijksche escadrons. De Pruisische luitenant heeft echter de intelligentie zich een eind terug te trekken, stelt zich achter eene terreindekking, geeft een salvo en herhaalt deze beweging driemaal, toen ten laatste de voorhoede hem te hulp kwam; de officier redde hierdoor zich en zijn troep, terwijl ten laatste nog de vijandelijke aanval afgeslagen werd.

Ook bij het gevecht bij Bapaume, den 3 Januari 1871. schijnt afgezeten ruitery gebruikt te zijn om stelling te nemen aan den rand van het dorp. Zij begroette den vijand met een levendig vuur uit de karabijnen: deze, denkende dat er aanzienlijke kolonnen infanterie stonden, maakte ijlings rechtsomkeert. Wanneer men 3400 paarden heeft en er 2000 van gebruikt voor de voorpostendienst, dan is het, als die dienst door hem in den vollen zin des woords goed, met intelligentie, verricht wordt (niet zoo als

(1) Wanneer het noodzakelijk is, heeft die kavallerie namelijk het vermogen zich snel te begeben naar een of ander zwak of bedreigd punt in de verdedigings-linie. Afgezeten zal ze dan in vele gevallen groote diensten kunnen bewijzen.

de Franschen deden, die zich bij Weissenburch, Forbach, Baumont en bijna overal lieten overvallen; — want hun ontbrak het niet aan getal-sterkte — alleen de veiligheidsdienst schijnt met groote nalatigheid, zorgeloosheid, maar vooral met weinig verstand verricht geweest te zijn; de veiligheidsdienst in dien uitgebreiden, ruimen zin was aan de Franschen onbekend) ondoelmatig, hen onmiddellijk als divisie-kavallerie te gebruiken: de menschen zijn af en de paarden hebben veel geleden.

De *Onder-Voorzitter* stelt voor, de discussiën thans te sluiten, in de hoop dat eene volgende vergadering, nadat men in het verslag zal gelezen hebben wat dezen avond verhandeld is, gelegenheid zal geven het debat te vervolgen.

Dien overeenkomstig wordt besloten en de vergadering gescheiden, nadat 12 nieuwe leden waren aangenomen.

De Secretaris,
W. HOOGENBOOM.

NB. In de vergadering van 2 December zijn 8, en in die van den 30 d. a. v. 3 nieuwe leden aangenomen.

W. H.

TABEL.

Indeeling der Militie.

Infanterie	{ 36 veld-bataillons 10 garniz. " }	{ ieder sterk 1 000 man }	{ 36 000 10 000 }	{ 46 000 man.
Kavallerie	{ 20 veld-escadrons 4 depot " }	{ " " 170 " " 150 }	{ 3 400 600 }	{ 4 000 "
Artillerie	{ 20 veld-batterijen 2 depot " }	{ " " 132 (120 vuurmonden) " " 130 (12 ") }	{ 2 640 260 }	{ 2 900 "
Mineurs	2 bataillons	" " 1 000	"	2 000 "
Pontonniers	2 kompagnien	" " 150	"	300 "
Vesting-Art.	50 "	" " 200	"	10 000 "
Torpédisten	3 "	" " 100	"	300 "

Te samen 65 500 man.

Verhouding tot de Bevolking.

Op 31 December 1869 bedroeg de bevolking van ons land: 3 652 072 zielen, en wel 1 812 550 mannen en 1 839 522 vrouwen.

De militie bedraagt dus bijna 1,8% van de geheele of ruim 3,6% van de mannelijke bevolking.

Verdeeling over de Provinciën.

Verdeelt men het rijk in 65 districten, die ieder 1000 man, d. i. 200 per jaar, leveren, dan zou de verdeeling als volgt kunnen zijn.

PROVINCJEN.	Inwoners.	1,8°/o.	Gecom- bineerd 1,8°/o.	Districten.						
				Infanterie.		Hussaren.	Art. te velde.	Mineurs.	Vesting-Artill.	Totaal.
				Veld-bat.	Garn.-bat.					
N.-Brabant.	436 798	7 862	11 093	4	2	"	1	1	3	11
Zeeland	179 436	3 231								
N.-Holland	590 454	10 629	23 286	12	4	2	1	"	4	23
Z.-Holland	703 214	12 657								
Gelderland	437 819	7 880	11 052	4	3	"	1	1	2	11
Utrecht	176 234	3 172								
Groningen	232 273	4 181	6 130	4	1	"	"	"	1	6
Drentho.	108 257	1 949								
Friesland	300 863	5 416	10 083	8	"	2	"	"	"	10
Overijssel	259 263	4 667								
Limburg	227 461	4 095	4 095	4	"	"	"	"	"	4
Totalen	3 652 072		65 739	36	10	4	3	2	10	65

NB. Voor *torpédisten* en *pontonniers* worden uit de verschillende districten de daartoe meest geschikte personen genomen.

Sterkte der Garnizoenen.

PROVINCIE.	GARNIZOENEN.	Infanterie: bataillons.		Kavallerie: escadrons.		Artillerie: batterijen.		Mi-neurs.	Vest.-Artill.	Pon-tonn.	Torpe-disten.	Aanmerkingen.									
		Veld.	Garni-zoens.	Veld.	Depot	Veld.	Depot						Batail-lons.	Kom-pagn.	Kom-pagn.	Kom-pagn.					
								Vrede.	Oorlog.	Vrede.	Oorlog.						Vrede.	Oorlog.	Vrede.	Oorlog.	Vrede.
		Vrede.	Oorlog.	Vrede.	Oorlog.	Vrede.	Oorlog.	Vrede.	Oorlog.	Vrede.	Oorlog.		Vrede.	Oorlog.							
Noord-Brabant.	's Bosch.	4		1	1	4		1	1/4	6	5										
	Heusden									1	1										
	Geertruidenberg									2											
	Breda.	1				1				6											
	Willemstad				1					2	6										
	Bergen op Zoom	1																			
	Grave.				1/5					1											
	Woudrichem									1											
Zee-land.	Vlissingen.			1																	
	Helder			1	1					4	4										
Noord-Holland.	Haarlem	2				4															
	Amsterdam			1	1		1			2	6										
Zuid-Holland.	Naarden	2			1				1/4	4	4										
	's Hage	5				4															
Gelder-land.	Brielle			1	1/2					1											
	Hellevoetsluis.				1/2					3	2										
	Dordrecht.									2											
	Gorinchem			1	1					3	2										
	Arnhem.	4				5															
	Nijmegen	2		1	4/5				1/4	5	4										
	Doesburg	1								1/3											
	Zutphen.					4				2	1/2										
Utrecht.	Utrecht.	4		2	1		1	1	1/4	9	5										
	Amersfoort	4					5														
Gronin-gen.	Groningen			1	1/2					4	2										
	Delfzijl				1/2						2										
Dren-the.	Assen	2				2															
	Leeuwarden.						1														
Over-ijssel.	Zwolle	2								1/2											
	Kampen.	2																			
	Deventer					2				1/2											
Totalen		36	36	10	10	20	20	4	4	20	20	2	2	2	1	50	50	2	2	3	3

I bataillon mineurs en sappeurs te velde.

1 bataillon mineurs en sappeurs te velde.